

Nematerijalna kulturna baština Bjelovarsko-bilogorske županije

Smiljanić, Anamaria

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:842645>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Studij kulture i turizma

ANAMARIA SMILJANIĆ

**NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA BJELOVARSKO-BILOGORSKE
ŽUPANIJE**

Diplomski rad

Pula, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Studij kulture i turizma

ANAMARIA SMILJANIĆ

**NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA BJELOVARSKO-BILOGORSKE
ŽUPANIJE**

Diplomski rad

JMBAG: 0303060669

Studijski smjer: Kultura i turizam

Kolegij: Nematerijalna kulturna baština

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Anamaria Smiljanić, kandidatkinja za magistricu kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz nekog necitiranog rada te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli 4. lipnja 2021.

Studentica

IZJAVA
O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, Anamaria Smiljanić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Nematerijalna kulturna baština Bjelovarsko-bilogorske županije* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli 4. lipnja 2021.

Potpis

SADRŽAJ

UVOD	1
1. POIMANJE NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE	3
1.1. Svrha zaštite nematerijalne kulturne baštine.....	3
1.2. Mjere zaštite nematerijalne kulturne baštine	4
2. BJELOVARSKO-BILOGORSKA ŽUPANIJA	6
2.1. Tradicija i kultura Bjelovarsko-bilogorske županije.....	6
2.2. Nositelji nematerijalne kulturne baštine Bjelovarsko-bilogorske županije.....	7
2.2.1. Hrvati i Srbi	8
2.2.2. Česi.....	9
2.2.3. Romi.....	9
2.2.4. Mađari.....	11
3. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA BJELOVARSKO-BILOGORSKE ŽUPANIJE U REGISTRU KULTURNIH DOBARA	13
3.1. Umijeće izgradnje i sviranja gajdi i duda	13
3.2. Tradicijski kovački i potkivački obrt Stjepana Legca.....	15
3.3. Običaj čitanja Zapovijedi pod lipom.....	16
3.4. Tradicija esperanta	17
3.5. Tradicija slavljenja Sv. Martina biskupa	20
3.6. Maškaradi.....	22
3.7. Zlatna formula hrvatskoga jezika ča-kaj-što	23
3.8. Umijeće izrade „čipke na drot“	23
4. NEVALORIZIRANA NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA BJELOVARSKO- BILOGORSKE ŽUPANIJE	25
4.1. Folklorno stvaralaštvo	25
4.1.1. Folklorna glazba i instrumenti	26
4.1.2. Narodna nošnja i folklorni plesovi	27
4.2. Godišnji običaji Bjelovarsko-bilogorske županije	30
4.2.1. Korizmeni običaji.....	30
4.2.2. Običaji Velikog tjedna.....	32
4.2.3. Uskršnji običaji	34
4.2.4. Božićni običaji.....	34
4.2.5. Čehanje (čijanje) perja	39

4.3. Običaji nacionalnih manjina.....	40
4.3.1. Običaji Roma Lovara.....	40
4.3.2. Običaji Čeha.....	43
4.4. Narodne predaje Bjelovarsko-bilogorske županije.....	46
4.5. Bilogorske poslovice.....	49
4.6. Dječje igre.....	50
4.7. Tehnike tkanja.....	51
4.8. Tradicija sajмова u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji.....	52
ZAKLJUČAK.....	54
POPIS LITERATURE.....	56
POPIS PRILOGA.....	61
SAŽETAK.....	62
ABSTRACT.....	63

UVOD

Tema ovog diplomskog rada je nematerijalna kulturna baština Bjelovarsko-bilogorske županije. Ciljevi ovog rada su definirati pojam nematerijalne kulturne baštine te analizirati nematerijalnu kulturnu baštinu Bjelovarsko-bilogorske županije uvrštenu i popisanu u Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture Republike Hrvatske te prepoznati nevaloriziranu nematerijalnu kulturnu baštinu kojoj je potrebna hitna zaštita. Važno je reći kako je upravo nevalorizirana nematerijalna kulturna baština istovremeno nepoznata i nedovoljno istražena te je svakako važna kao element kulturnog identiteta žitelja Bjelovarsko-bilogorske županije. Isto tako, samim njezinim prepoznavanjem i zaštitom može se valorizirati te kao takva postati dio turističke ponude kontinentalne Hrvatske.

Hipoteza koja se želi dokazati ovim radom jest ta da je nematerijalna kulturna baština Bjelovarsko-bilogorske županije važan dio kulturnih dostignuća lokalnog stanovništva i dio njihovog kulturnog identiteta te ju je stoga važno prepoznati i zaštititi.

Prilikom izrade ovog diplomskog rada koristile su se metode analize, sinteze, klasifikacije i apstrakcije.

Diplomski rad se, uz uvod i zaključak, sastoji od četiri dijela te je napisan slijedom kojim se može najjednostavnije razumjeti njegova tema. Nakon uvoda, u prvom je poglavlju definiran pojam nematerijalne kulturne baštine, svrha zaštite nematerijalne kulturne baštine te njezine mjere zaštite. U ovom je poglavlju analizirana Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine donesena od strane UNESCO-a, Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine te Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture Republike Hrvatske reguliran prema Pravilniku o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske. Drugo se poglavlje bavi općim podacima o Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, tradicijom i kulturom Bjelovarsko-bilogorske županije te nositeljima njezine nematerijalne kulturne baštine. Nositelje nematerijalne kulturne baštine čine Hrvati, Srbi, Česi, Romi i Mađari, ali i brojne nacionalne manjine i subetničke skupine koje borave na ovome području te ukazuju na njegovu izrazitu multikulturalnost. Trećim poglavljem započinje detaljna

analiza teme, odnosno nematerijalne kulturne baštine koja je valorizirana, prepoznata i uvrštena u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Nematerijalna kulturna baština Bjelovarsko-bilogorske županije u Registru kulturnih dobara tako su umijeće izgradnje i sviranja gajdi i duda, tradicijski kovački i potkivački obrt Stjepana Legca, običaj čitanja Zapovijedi pod lipom, tradicija esperanta, tradicija slavljenja Sv. Martina biskupa, maškaradi, zlatna formula hrvatskoga jezika ča-kaj-što i umijeće izrade „čipke na drot“. Četvrto se poglavlje bavi nevaloriziranom nematerijalnom kulturnom baštinom Bjelovarsko-bilogorske županije koja nije prepoznata i zaštićena. U ovom poglavlju predstavljeno je folklorno stvaralaštvo Bjelovarsko-bilogorske županije kroz analizu folklorne glazbe i instrumenata te narodne nošnje i plesa karakterističnog za Bjelovarsko-bilogorsku županiju. Isto tako, opisani su i običaji koji se vezuju uz korizmeno razdoblje, običaje Velikog tjedna, uskršnji običaji, adventski i božićni običaji te čehanje, odnosno čijanje perja. Analizirani su i običaji nacionalnih manjina, gdje su se opisali običaji češke nacionalne manjine i običaji autohtonih Roma Lovara. Slijede ih narodne predaje koje se prenose sa starijih generacija na nove naraštaje Bjelovarsko-bilogorske županije. Nadalje, u ovome dijelu analizirane su i bilogorske poslovice te dječje igre. Analizirane su i tehnike tkanja koje su se koristile na području ove županije. Tradicija sajмова posljednja je nematerijalna kulturna baština analizirana i opisana u ovome radu, a prikazana je kroz kronološki pregled sajmovanja na području Bjelovarsko-bilogorske županije. Rad završava zaključkom, popisom korištene literature, popisom priloga te sažetcima na hrvatskom i engleskom jeziku.

1. POIMANJE NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE

Nematerijalna kulturna baština te usmena predaja koja se vezuje uz život, rad i stvaralaštvo čovjeka važna su kulturna dobra Republike Hrvatske. Republika Hrvatska je tako područje i država vrlo bogata tradicijom, običajima i znanjima koje su se generacijama prenosile na nasljednike u obitelji, zajednici, mjestu, području te lokalno, regionalno i nacionalno. Isto tako, važno je reći kako je nematerijalna kulturna baština važna i u pogledu pripadnosti određenoj kulturi, odnosno jedna je od temeljnih odrednica pri izgradnji kulturnog i nacionalnog identiteta. Stoga možemo reći kako je nematerijalna baština važna u socijalnom, kulturološkom, povijesnom, znanstvenom i etnološkom smislu te se ona u modernom dobu sustavno prikuplja i bilježi kao važan element kulture nekog naroda ili države.

“Nematerijalna baština po svojoj definiciji obuhvaća običaje, vjerovanja, znanja, vještine i pojavnosti duhovnog stvaralaštva koje se prenose predajom, a društva, grupe ili pojedinci prepoznaju ih kao svoju baštinu. U nju osobito ubrajamo:

- jezik, dijalekte, govore i toponimiku, te sve vrste usmene književnosti
- folklorno stvaralaštvo na području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, mitologije i dr.
- tradicijska umijeća i obrte
- kulturološke prostore na kojima se češće sreću tradicionalne pučke vrijednosti – mjesta gdje se pričaju priče, održavaju sajmovi i svetkovine ili se učestalo odnosno redovito prakticiraju narodni običaji – u dnevnim ritualima, godišnjim procesijama itd.”¹

1.1. Svrha zaštite nematerijalne kulturne baštine

Nematerijalna kulturna baština, kako smo već prethodno naveli, pridonosi izgradnji identiteta, pomaže pri razumijevanju kultura i pospješuje međusobno razumijevanje i prožimanje kultura i kulturnih vrijednosti neke zajednice, mjesta, grada, regije ili države. Stoga je jasno zašto je UNESCO svojom Konvencijom i

¹ Carek, R. (2004.) Nematerijalna kulturna baština: UNESCO i njegova uloga, *Informatica museologica*, Vol. 35 No. 3-4, str. 69.

nematerijalnu kulturnu baštinu uvrstio pod važna kulturna dobra gledajući globalno, ali i lokalno, regionalno te nacionalno.

Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine donesena je od strane UNESCO-a 2003.² Ova konvencija daje opće upute za očuvanje nematerijalne baštine. „Cilj Konvencije je podići svijest, prepoznati važnost nematerijalne baštine, prepoznati potrebe očuvanja nematerijalne baštine, olakšavanje stvaranje nacionalnih inventara, promicanje sudjelovanja nositelja u identifikaciji i revitalizaciji, poticanje razumijevanja i poštivanja baštine različitih zajednica, osiguranje međunarodne suradnje i pomoći.”³

Republika Hrvatska ratificirala je i prihvatila ovu Konvenciju 20. svibnja 2005.⁴ te se ona provodi temeljem Zakona o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Ovaj Zakon regulira zaštitu i očuvanje nematerijalne kulturne baštine te pruža temelje o podizanju svijesti o važnosti nematerijalne kulturne baštine.

1.2. Mjere zaštite nematerijalne kulturne baštine

Očuvanje nematerijalne kulturne baštine sustavno se provodi od 19. i 20. stoljeća. Upravo su stručnjaci i istraživači nematerijalne kulturne baštine uvelike zaslužni za očuvanje tradicije rada, znanja, običaja i umijeća. „Tijekom 20. stoljeća, uz uobičajeno prenošenje tradicije izravno u obitelji i zajednici, u okviru djelovanja raznih udruženja, ponajprije kulturno-umjetničkih društava i raznih udruga, a kasnije i institucija (muzeja i u novije vrijeme pučkih učilišta), provodile su se razne mjere očuvanja, od dokumentiranja do organiziranja tečajeva i radionica u sklopu kojih se prenosilo tradicijom stečeno znanje.”⁵ Stoga je važno reći kako su upravo ove aktivnosti čuvanja i bilježenja nematerijalnih kulturnih dobara, odnosno nematerijalne

² Zakon o potvrđivanju konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, *Narodne novine*, https://www.narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/full/2005_06_5_47.html, pristupljeno 29. svibnja 2021.

³ Convention for the Safe guarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO, <http://www.unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000132540>, pristupljeno 29. svibnja 2021.

⁴ Zakon o potvrđivanju konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, *Narodne novine*, https://www.narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/full/2005_06_5_47.html, pristupljeno 29. svibnja 2021.

⁵ Hrovatin, M. (2012.) Procesu očuvanja i popisivanja nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, No. 36., str. 125.

kulturne baštine Republike Hrvatske bile i preduvjet današnjih mjera zaštite i popisa nematerijalne kulturne baštine.

„Mjere zaštite nematerijalne kulturne baštine uključuju:

- osiguranje dostupnosti dobra javnosti
- poticanje prenošenja i njegovanja dobra u izvornim i drugim sredinama
- promicanje funkcije i značaja dobra u društvu
- osiguranje održivosti dobra putem edukacija, identifikacija, dokumentiranja, znanstvenog istraživanja...
- nastavljane istraživanja dobra
- poticanje sudjelovanja zajednica i grupa u identificiranju dobra
- promicanje kulturnog dobra
- senzibiliziranje javnosti za podupiranje očuvanja dobra.“⁶

Nadalje, važno je spomenuti i Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture Republike Hrvatske reguliran prema Pravilniku o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske. „Ovim Pravilnikom propisuje se oblik, sadržaj i način vođenja registra kulturnih dobara Republike Hrvatske. Ovim se Pravilnikom podrobnije uređuju i pitanja:

- pripreme i donošenja rješenja o preventivnoj zaštiti kulturnih dobara,
- postupak utvrđivanja svojstva kulturnog dobra te
- evidencije kulturnih dobara od lokalnog značenja.“⁷

Kulturna dobra dijele se na Preventivno zaštićena kulturna dobra i Zaštićena kulturna dobra. Kulturna dobra na ove se popise upisuju na temelju određenih procedura.

⁶ Zaštitni radovi na nematerijalnim kulturnim dobrima, Ministarstvo kulture, <http://www.min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/zastitni-radovi-na-nematerijalnim-kulturnim-dobrima-9103/9103>, pristupljeno 29. svibnja 2021.

⁷ Pravilnik o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, *Narodne novine*, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_04_37_652.html, pristupljeno 22. svibnja 2021.

2. BJELOVARSKO-BILOGORSKA ŽUPANIJA

Bjelovarsko-bilogorska županija nalazi se u sjevernom dijelu Hrvatske te graniči s Koprivničko-križevačkom županijom, Virovitičko-podravskom županijom, Sisačko-moslavačkom i Zagrebačkom županijom. "Zauzima površinu od 2640 km²."⁸ Rasprostire se na području Bilogore, dijelovima Papuka, Ravne gore i Moslavačke gore te na zavalama i dolinama rijeke Česme i Ilove. Gradovi koji se nalaze u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji su Bjelovar kao središte županije i najveći grad, zatim Daruvar, Grubišno Polje, Garešnica te Čazma. Županija ima ukupno 323 naselja te 18 općina, a to su Rovišće, Kapela, Zrinski Topolovac, Šandrovac, Veliko Trojstvo, Velika Pisanica, Severin, Veliki Grđevac, Nova Rača, Ivanska, Berek, Štefanje, Đulovac, Hercegovac, Končanica, Velika Trnovitica, Dežanovac i Sirač.⁹ Prema popisu stanovništva Državnog zavoda za statistiku iz 2011., ukupan broj stanovnika Bjelovarsko-bilogorske županije iznosi 119 764.

2.1. Tradicija i kultura Bjelovarsko-bilogorske županije

Bjelovarsko-bilogorska županija područje je štokavskog i kajkavskog narječja gdje se nerijetko u susjednim mjestima odnosno selima, lokalno stanovništvo razlikuje po dijalektima i govorima. Ova raznolikost je ujedno i kulturno bogatstvo i dobro koje se promiče kroz razne manifestacije te festivale kulturnog i zabavnog sadržaja namijenjenog većinom lokalnom stanovništvu. Nadalje, usmena književnost Bjelovarsko-bilogorske županije vezuje se uz pripovijedanja mitova, legendi, priča, bajka vezanih za ovaj kraj te naracijom poznatih književnika s ovih područja. Folklorno stvaralaštvo na području glazbe i plesa usko je povezano s pučkim stanovništvom koje se sastaje na različitim smotrama, festivalima i pučkim okupljanjima te se tako održava i poštuje tradicionalna pučka vrijednost. Tako je ovaj kraj bogat kulturno-umjetničkim društvima te prostorima na kojima se čuvaju predmeti i rukotvorine pučkog stanovništva vezanih uz folklor te također i izvode pučke pjesme posvećene zavičaju. Isto tako, važno je spomenuti i običaje koji se prenose s

⁸ Bjelovarsko-bilogorska županija, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=8000>, pristupljeno 20. svibnja 2021.

⁹ Na istome mjestu.

generacije na generaciju u obiteljima ili mjestima. Običaji na ovome području vezani su uz proslavu Uskrsa, Božića, Martinja, Poklada, običaji čijane, običaji za vrijeme žetveničkih svečanosti, običaji nacionalnih manjina kao što su to Romi, Mađari i Česi. Nadalje, važne su i tradicije i umijeća te znanja vezana uz obrte i rukotvorine malih obrtnika na ovome području, a one se vezuju za izradu glazbala, kovački obrt, vezenje i ručne radove. Važno je reći kako je velik broj nematerijalnog kulturnog dobra prepoznat od strane Ministarstva kulture te je uvršten u Registar kulturnih dobara, no ipak valja spomenuti kako još uvijek postoji osebujan broj nematerijalnih kulturnih dobara Bjelovarsko-bilogorske županije koja nisu prepoznata, nepoznata su te se gube s izmjenama generacija.

2.2. Nositelji nematerijalne kulturne baštine Bjelovarsko-bilogorske županije

Kako je nematerijalna baština vezana uz život i rad žitelja određenog prostora jasno je kako je upravo lokalno stanovništvo izravni nositelj nematerijalne kulturne baštine. Isto tako, važno je reći kako je Bjelovarsko-bilogorska županija kroz povijest naseljena različitim etničkim skupinama koje uključuju Hrvate, Albance, Austrijance, Bošnjake, Bugare, Crnogorce, Srbe, Čehe, Mađare, Rome, Makedonce, Nijemce, Poljake, Rumunje, Rusine, Slovake, Talijane, Turke, Ukrajince, Vlahe i Židove.¹⁰ Važno je reći kako su prema podacima *Popisa stanovništva, kućanstva i stanova 2011.* Državnog zavoda za statistiku najzastupljenije sljedeće etničke skupine: Hrvati s ukupno 101.582 stanovnika, Albanci s ukupno 743 stanovnika, Česi s ukupno 6.287 stanovnika, Mađari s ukupno 881 stanovnika, Srbi s ukupno 7.552 stanovnika te Romi s ukupno 391 stanovnika.

Prema prethodno navedenom možemo zaključiti kako je ovo područje multikulturalno te bogato različitim kulturnim identitetima koji ujedno čine bogatu nematerijalnu kulturnu baštinu.

¹⁰ Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011., Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>, pristupljeno 24. travnja 2021.

2.2.1. Hrvati i Srbi

Hrvatsko lokalno stanovništvo na području Bjelovarsko-bilogorske županije izrazito je heterogeno što je nastalo brojnim migracijama s različitih područja Republike Hrvatske. „Za vrijeme ratova s Turcima autohtono se kajkavsko stanovništvo u velikoj mjeri izmiješalo s prebjezima iz istočnih i jugoistočnih krajeva naše zemlje, koji su većinom bili štokavci.“¹¹ „Kad su pak svršetkom 17. st. stale jenjavati borbe i kad se granica turskog carstva nekako stabilizirala na Savi i Dunavu počeli su se ovamo na ispražnjene posjede doseljavati štokavci iz Like, Bosne i Slavonije, a i veće mase kajkavca iz Hrvatskog zagorja, Prigorja, Žumberka itd.“¹²

Srpsko stanovništvo naseljavalo se u ove krajeve za vrijeme Vojne Krajine u svrhu obrane od Turaka. „Od 1530. godine veliki broj turskih krajišnika pretežno kršćana prelazi habsburški teritorij uz obećanja da će postići još povoljniji položaj nego u Turskoj.“¹³ Tada ih se nazivalo Vlasima, odnosno prebjezima ili preseljenicima pravoslavne vjere. „Preseljenici su većinom bili Srbi pravoslavne vjere, tako da neki izvori i povjesničari upotrebljavaju vlaško ime i kao sinonim za Srbina, odnosno čovjeka pravoslavne vjere.“¹⁴ Prema dostupnim podacima jasno je kako su Srbi, odnosno prebjeci jedni od starijih stanovnika Bjelovarsko-bilogorske županije, što dokazuje i pravoslavna crkva Svete Trojice u Bjelovaru, koja je ujedno i jedna od najstarijih crkava na ovome području. Nadalje, za vrijeme Domovinskog rata velik je dio srpskog stanovništva otišao iz Republike Hrvatske i Bjelovarsko-bilogorske županije. Srpska nacionalna manjina uvelike pridonosi kulturnom životu Bjelovarsko-bilogorske županije i kao takvi su važni nositelji nematerijalne kulturne baštine ove županije. Važno je spomenuti i Srpski kulturni centar Pavle Solarić iz Bjelovara koji predstavlja multikulturalan prostor na kojemu se održavaju brojne promocije, izložbe i ostale manifestacije.

¹¹ Lovrenčević, Z. (1972.) Aerofoni instrumenti u Bilo-gori, Bošković-Stulli, M. (ur.) *Narodna umjetnost: godišnjak instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, str. 159.

¹² Na istome mjestu.

¹³ Gerić, B. (1990.) Bjelovar od trgovišta do krajiške gradske općine, *Muzejski vjesnik: glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, Vol. 13, No. 13, str. 34.

¹⁴ Na istome mjestu.

2.2.2. Česi

Česi se naseljavaju na ove prostore za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, odnosno u 19. stoljeću¹⁵ te su istovremeno i najbrojnija nacionalna manjina na području Bjelovarsko-bilogorske županije, a posebice na području grada Daruvara gdje je uspostavljena dvojezičnost. Dakle, na području grada Daruvara uspostavljena je i osigurana službena uporaba jezika i pisma češke nacionalne manjine. Osim navedenoga Česi su izravni nositelji nematerijalne kulturne baštine koju su donijeli iz svoje matične države te je javno prikazuju kroz samo sudjelovanje i organizaciju različitih kulturnih događaja. Isto tako, uspostavljene su i osnovane njihove brojne udruge pomoću kojih se čuvaju i promoviraju kultura i tradicija Čeha kao važnih nositelja nematerijalne kulturne baštine Bjelovarsko-bilogorske županije. Najpoznatije udruge na području županije svakako su Češka beseda Daruvar, Češka beseda Doljani, Češka beseda Gornji Daruvar, Češka beseda Ljudevit Selo, Češka obec Bjelovar, Češka beseda Donji Sređeni, Češka beseda Dežanovac, Češka beseda Hercegovac, Češka beseda Ivanovo Selo, Češka beseda Daruvarski Brestovac, Češka beseda Končanica, Češka beseda Golubinjak, Češka beseda Veliki i Mali Zdenci, Češka beseda Šibovac i Češka beseda grada Grubišno Polje.¹⁶ Važno je reći kako su ove Udruge dale izniman doprinos kulturnom životu Bjelovarsko-bilogorske županije kroz organiziranje prosvjetnih događaja, kulturnih manifestacija, glazbenih programa i brojnih drugih događaja.

2.2.3. Romi

Romi u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji važna su etnička skupina i nositelj romske kulture, s posebnim osvrtom na Rome Lovare čiji posljednji naraštaji žive na ovom području te samim time nastoje održavati svoje kulturne vrijednosti i prezentirati ih široj javnosti. Zajednica Roma Lovara prvi puta se spominje u dokumentima s područja Dubrovnika, dok je najznačajnija seoba Roma Lovara zabilježena za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije. Upravo su pojedine odredbe i

¹⁵ Vaculik, J. (2008.) Emigracija Čeha u Hrvatsku i njihova poslijeratna reemigracija, *Radovi Zavoda za znanstveno istraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, No. 2., str. 117.

¹⁶ Civilno društvo: Baza udruga, Bjelovarsko-bilogorska županija, <https://bbz.hr/civilno-drustvo/detaljnije/baza-udrug>, pristupljeno 24. svibnja 2021.

naredbe carice Marije Terezije i cara Josipa II. izravno utjecale nanjihoveseobe, asimilaciju te život sve do ukidanja Vojne granice. Ukidanjem Vojne granice i Varaždinskog generalata ovo područje se ustrojilo kao Bjelovarsko-križevačka županija s kotarskim oblastima, gdje se nerijetko Rome raselilo na krajeve seoskih naselja. „Rijetke su bile općine u kojima nisu bili naseljeni Romi Lovari. Najbrojnije naseljeni Romima bili su: Kotar Bjelovar: Gudovac, Farkaševac, Trojstvo, Severin, Ivanska, Kapela i Rača. Kotar Grubišno Polje: Grubišno Polje, Veliki Grđevac, Garešnica, Vukovje, Hercegovac i Berek. Kotar Križ: Ivanić - Kloštar, Križ, Čazma, Dubrava, Ludina, Popovača, Kutina.“¹⁷ Najgušće naseljene Općine s Romima Lovarima s današnjeg područja Bjelovarsko-bilogorske županije tada su bile Kapela, Veliki Grđevac, Severin i Ivanska. Kako su Romi Lovari poznati kroz povijest kao vješti trgovci te su ove Općine tada bile najpoznatije po sajmovima, jasno je kako su naseljavali upravo takva seoska mjesta.

Kao što je već prethodno navedeno, danas na području Bjelovarsko-bilogorske županije žive posljednje generacije autohtonih Roma Lovara koji njeguju svoju tradiciju, jezik i običaje. Stoga je važno spomenuti romsku etno-kuću koja se nalazi u mjestu Maglenča pored Bjelovara (Slika 1.).

Slika 1. Romska etno-kuća autohtonih hrvatskih Roma Lovara

(Izvor: Romska kuća, Turistička zajednica Bjelovarsko-bilogorske županije, <http://www.tzbbz.hr/turisticka-ponuda/bjelovar/romska-kua>, preuzeto 29. svibnja 2021.)

¹⁷ Đurđević, G. (2009.) *Povijest i običaji autohtonih hrvatskih Roma – Lovara*, Centar savjetovanja, edukacije i kulture Roma, Bjelovar, str. 30.

„Ovo je jedinstveni turističko-kulturni objekt koji istovremeno nudi atraktivnu i autentičnu turističku uslugu prezentacije nepoznate romske povijesti, tradicije, jezika i običaja kao sastavnog dijela bogate hrvatske baštine te mnogih proizvoda po kojima su Romi Lovari nekada bili prepoznatljivi.“¹⁸ Za osnutak ove etno-kuće zaslužna je Udruga Lovari s područja grada Bjelovara koja vodi brigu o očuvanju, zaštiti i prezentaciji vlastite kulture. Isto tako, važno je reći kako se ovdje nalazi Stalna izložba o povijesti autohtonih hrvatskih Roma Lovara.

Nadalje, važno je spomenuti i glazbu romske zajednice koja je neizostavan dio nematerijalne kulturne baštine Roma Lovara, ali i ostalih skupina Roma na području Bjelovarsko-bilogorske županije. „Doprinos Roma muzici je velik kroz cijelu povijest.“¹⁹ Romska glazba vezuje se uz originalnost glazbe u vidu instrumenata, ali i koreografije samih izvođača romske glazbe. Tako su Romi kroz povijest poznati kao svirači i izvođači koji zabavljaju narod kroz originalnost i svojevrsnu posebnu umjetnost.

2.2.4. Mađari

Kako je već prethodno navedeno, Mađari su jedni od brojnijih žitelja Bjelovarsko-bilogorske županije te su se naselili u 19. stoljeću na području ove županije. „Iseljavanje na područje Hrvatske započelo je između 1860. i 1870.“²⁰ Razlozi njihovog naseljavanja počeli su radi teškog života u matičnoj državi i samog poskupljenja posjeda. „Na području Hrvatske cijene zemljišta su bile mnogo niže od cijena zemljišta u Mađarskoj pa su tako Mađari mogli kupiti cijeli hektar zemlje za 10, 20 ili 30 forinti.“²¹ Tako se Mađari naseljavaju na ova područja, a posebice u mjesta u okolici grada Daruvara te grada Bjelovara.

¹⁸ Romska kuća, Turistička ponuda, Turistička zajednica Bjelovarsko-bilogorske županije, <http://www.tzbbz.hr/turisticka-ponuda/bjelovar/romska-kuca>, pristupljeno 24. travnja 2021.

¹⁹ Đurđević, G. (2009.) *Povijest i običaji autohtonih hrvatskih Roma – Lovara*, Centar savjetovanja, edukacije i kulture Roma, Bjelovar, str. 41.

²⁰ Škiljan, F. (2018.) Nacionalni identitet Mađara – rituali i svakodnevica u sjećanju/pamćenju pripadnika zajednice (Požeško-slavonska, Virovitičko-podravska, Bjelovarsko-bilogorska županija), *Zbornik Janković*, Vol. III, No. 3, str. 198-229., str. 213.

²¹ Na istome mjestu.

Isto tako, važno je spomenuti i doprinos mađarske nacionalne manjine na području Bjelovarsko-bilogorske županije kroz organiziranje brojnih smotri i događanja. Za smotre i organizaciju brojnih kulturnih događaja važni su predstavnici udruga kao što su to Zajednica Mađara Grubišno Polje, Zajednica Mađara Pisanica, Zajednica Mađara Daruvar i Zajednica Mađara grada Bjelovara.

3. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA BJELOVARSKO-BILOGORSKE ŽUPANIJE U REGISTRU KULTURNIH DOBARA

U ovom poglavlju analizirati će se nematerijalna kulturna baština Bjelovarsko-bilogorske županije koja se nalazi u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske te koja je prepoznata i tamo uvrštena. Stoga će se analizirati slijedeća kulturna dobra, a to su *Umijeće izgradnje i sviranja gajdi i duda*, *Tradicijski kovački i potkivački obrt Stjepana Legca*, *Običaj čitanja Zapovijedi pod lipom*, *Tradicija esperanta*, *Tradicija slavljenja Sv. Martina biskupa*, *Maškaradi*, *Zlatna formula hrvatskoga jezika ča-kaj-što* i *Umijeće izrade „čipke na drot“*.

3.1. Umijeće izgradnje i sviranja gajdi i duda

Umijeće izgradnje i sviranja gajdi i duda u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji jedno je od zaštićenih kulturnih dobara od strane Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Ovo je kulturno dobro klasificirano pod znanja i vještine (Slika 2.).

Slika 2. Duda

Izvor: (Registar kulturnih dobara, Ministarstvo kulture, <https://registar.kulturnadobra.hr/>, preuzeto 29. svibnja 2021.)

Umijeće izgradnje i sviranja gajdi i duda provodi se na više lokacija u Republici Hrvatskoj, a jedna od lokacija je i Bjelovarsko-bilogorska županija. Bjelovarsko-bilogorska županija ovo umijeće dijeli s Vukovarsko-srijemskom županijom, Virovitičko-podravskom županijom, Sisačko-moslavačkom županijom, Požeško-slavonskom županijom, Osječko-baranjskom županijom, Koprivničko-križevačkom županijom te Brodsko-posavskom županijom. "Umijeće sviranja i izrada gajdi i duda u istočnoj i središnjoj Hrvatskoj odlikuje se karakterističnom strukturom glazbala i značajkama glazbe koja se na njima izvodi (repertoar, način sviranja i izvedbenih mogućnosti glazbala)."²² Umijeće izgradnje i sviranja gajdi i duda kroz prošlost bivaju i jesu sastavni dio folklornih skupina te različitih kulturnih područja vezanih uz glazbu. Ovo je izumrla tradicija koja se ipak i dalje promiče te prenosi sa starijih generacija na one mlađe i kontinuirano se promovira na glazbenim festivalima i kulturnim okupljanjima te događajima kao dio kulturnog identiteta ovoga kraja.

Dude su jedan od aerofonih instrumenata koje su žitelji kajkavskog podrijetla Bjelovarsko-bilogorske županije koristili u prošlosti. Gajde su pak, naziv štokavskog stanovništva za dude. Zanimljiva je njihova izrada koja je zahtijevala detaljnu pripremu jer je ovo bio izrazito težak rad i izazov za samog izrađivača duda. Postupak izrade vezuje se uz klanje janjeta, psa ili pak jareta s kojih bi se oderala koža koja služi za izradu duda. „Učinjanje se vršilo tako da se koža močila kroz osam dana u lugu ili vapnu da se lakše s nje skine dlaka.“²³ Slijedeći je korak trljanje s mekinjama, ispiranje s vodom te trljanje sa solju nakon koje se koža ostavljala do osam dana ispod nekog tereta. „U tu je svrhu obično uzimao kakvo staro korito i opteretio ga kamenom ili s desetak opeka.“²⁴ Nadalje, koža se morala dobro oprati, napuniti sijenom te se stavljala na sušenje. Isto tako, morale su se izraditi diplice ili diplice koje su se najčešće pravile od šljive i drveta šipka. Diple se sastoje od dva dijela, a to su kopanjica i dvije cjevčice. „Lijeva se cjevčica zove petak jer na njoj ima pet rupica za prebiranje, a desna je rožnjak jer se na njezin donji kraj učvršćuje dio kravljeg roga, kojim joj se pojačava glas.“²⁵ Potom je izrađivač morao izraditi kvačke koje je postavljao na kopanjicu, čep koji je postavljao na diplu, trubanj (cijev pomoću

²² Registar kulturnih dobara, Ministarstvo kulture, <https://registar.kulturnadobra.hr/>, pristupljeno 20. travnja 2021.

²³ Lovrenčević, Z. (1971.) Dude u Bilogori, *Rad XV-og kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije (posebni otisak)*, Sarajevo: Oslobođenje, Sarajevo, str. 362.

²⁴ Na istome mjestu.

²⁵ Isto, str. 362.-363.

koje se svira), pisak (dio samog trubnja) i sufri (koja se sastoji od dva lopara te mijeha od kože).

Spomenuti će se i samo izvođenje, odnosno sviranje dudu kao umijeće žitelja ovoga područja. Duda ili gajde sviraju se tako da svirač dudu stavlja na sebe, a potom sufri postavlja na nadlakticu (najčešće desne ruke) i truban postavlja na lijevo rame. Zanimljivo je reći kako su početci sviranja dudu na području Bjelovarsko-bilogorske županije i dalje nepoznati te podatci o tome nisu dostupni, no ipak ih je uočio ilirski pjesnik Ferdo Rusan²⁶ te opisao jednu od zabava uoči maskenbala, odnosno bilogorskih maskara. Danas se samom izradom i očuvanjem dudu bavi Centar tradicijskih obrta iz Bjelovara.

3.2. Tradicijski kovački i potkivački obrt Stjepana Legca

Kovački i potkivački obrt jedan je od najstarijih zanata na području Republike Hrvatske. Danas kovački i potkivački obrti više nisu u funkciji, stoga je važno očuvati i ovu vrstu nematerijalne kulturne baštine. U prošlosti su na području Bjelovarsko-bilogorske županije postojali brojni kovači, dok je danas to samo obrt Stjepana Legca. Stoga je jasno kako je upravo ovaj obrt uvršten u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Tradicijski kovački i potkivački obrt Stjepana Legca (Slika 3.) kulturno je dobro kvalificirano kao tradicijski obrt te je ujedno i zaštićeno kulturno dobro od strane Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

²⁶ Isto, str. 367.

Slika 3. Tradicija kovačkog i potkivačkog obrta Stjepana Legca

Izvor: (Registar kulturnog dobra, Ministarstvo kulture, <https://registar.kulturnadobra.hr/>, preuzeto 29. svibnja 2021.)

Ovaj obrt nalazi se u Ruškovcu, naselju u općini Berek pokraj Bjelovara. Obrt je osnovan 1920.²⁷ 1970-ih školovanje za kovače ukida se zbog manje potrebe za tim zanimanjem. U Republici Hrvatskoj kovanje i potkivanje više ne postoji kao obrt te je ovaj obrt ujedno i jedan primjerak tradicije kovanja i potkivanja na području Bjelovarsko-bilogorske županije, no i na području Republike Hrvatske. Danas se proizvodi ovog obrtnika prikazuju i predstavljaju na lokalnim sajmištima s područja Bjelovarsko-bilogorske županije kao primjer jedinstvenog tradicijskog obrta.

3.3. Običaj čitanja Zapovijedi pod lipom

Običaj čitanja Zapovijedi pod lipom nematerijalna je kulturna baština Bjelovarsko-bilogorske županije te je preventivno zaštićeno kulturno dobro koje je klasificirano kao običaj, obred i svečanost (Slika 4.).

²⁷ Registar kulturnih dobara, Ministarstvo kulture, <https://registar.kulturnadobra.hr/>, pristupljeno 20. travnja 2021.

Slika 4. Običaj čitanja „Zapovijedi pod lipom“

(Izvor: Manifestacija Zapovijed pod lipom, Čazma.hr,

<https://www.cazma.hr/turizam/zapovijed-pod-lipom/>, preuzeto 29. svibnja 2021.)

Zapovijed pod lipom jedna je vrsta predstave, odnosno igre i scenografije koja seže iz doba Austro-Ugarske Monarhije, odnosno Vojne granice koja je u ondašnje vrijeme štitila ova područja od Turaka. To je usmena ili pisana obavijest koja se prenosila s generacije na generaciju, od seoskog starješine. “Odigrava se u selu Gornji Miklouš.”²⁸ Seljani se okupljaju ispred crkve, pod lipom i tamo im se čita “zapovijed”. Ova predstava izvodi se tako da se komentiraju svi trenutni problemi žitelja Miklouša te pokazuje na koji način su se u prošlosti nosili sa sličnim problemima. Zapovijed završava pozivom mladih na pjesmu i ples. Taj dan selo je okićeno starinskim predmetima i tradicionalnim ukrasima te se nudi tradicionalna domaća hrana od strane lokalnih OPG-ova. “Zapovijed pod lipom postala je temeljna oznaka identiteta kako članova KUD-a tako i ostalih Mikloušanaca te ima nemjerljiv doprinos očuvanju tradicije i običaja zavičaja, ali i društvenog života zajednice.”²⁹

3.4. Tradicija esperanta

Tradicija esperanta u Hrvatskoj zaštićeno je nematerijalno kulturno dobro te je klasificirano pod usmenu predaju, izričaje i govore. Bjelovarsko-bilogorska županija

²⁸ Registar kulturnih dobara, Ministarstvo kulture, <https://registar.kulturnadobra.hr/>, pristupljeno 20. travnja 2021.

²⁹ Na istome mjestu.

ovo kulturno dobro dijeli i s Gradom Zagrebom, Primorsko-goranskom županijom, Osječko-baranjskom županijom, Splitsko-dalmatinskom županijom, Koprivničko-križevačkom županijom, Sisačko-moslavačkom županijom, Krapinsko-zagorskom županijom te Zagrebačkom županijom. „Esperanto je međunarodni planski jezik.“³⁰ Osmislio ga je L. L. Zamenhof te je 1887. objavio prvu gramatiku ovog jezika.

“Organizirani početci nacionalnoga esperantskog pokreta sežu u godinu 1908. odnosno početak 1909. godine, kada je u Zagrebu osnovano Društvo hrvatskih esperantista što su ga predvodili leksikograf, publicist, antologičar i prevoditelj Mavro Špicer te nastavnica Danica Bedeković pl. Pobjenički.”³¹ Isto tako, prema Zamenhofovim adresarima iz 1889.³², spominjala su se i imena kao što su Natalija Hergović, Anna Hradil, Emmy Hradil, Gusti Hradil te Marija Magdalena Pilepić. Hrvatski esperantisti danas su važni sudionici na svjetskoj i globalnoj esperantističkoj sceni, a nadalje važni su i kao posrednici u promoviranju i promicanju hrvatske kulturne, umjetničke i književne baštine te moderne književne produkcije. To sve su argumenti za upisivanje ovoga jezika kao zaštićenog nematerijalnog dobra Republike Hrvatske i Bjelovarsko-bilogorske županije.

„Iako je i prije i poslije esperanta postojalo mnoštvo drugi planskih jezika, jedino je jezik doktora Zamenhova uspio steći svjetsku popularnost i razviti se u veliku govornu i kulturnu zajednicu rasijanu diljem zemaljske kugle, koja djeluje već 132 godine.“³³ Stoga možemo reći kako je esperanto iznimna nematerijalna kulturna baština koja se njeguje više od 100 godina na svjetskoj razini, ali i na području Bjelovarsko-bilogorske županije te Republike Hrvatske. Nakon osnivanja *Društva hrvatskih esperantista* u Zagrebu, osnovano je i društvo u Bjelovaru. „Nekoliko mjeseci nakon zagrebačkoga, točnije 17. travnja 1909. godine, osnovano je *Društvo hrvatskih esperantista u Bjelovaru*, za koje se može pouzdano reći da je izraslo iz okrilja zagrebačkoga Društva, zahvaljujući velikom zalaganju *Frana Kolara – Kroma*.“³⁴ Fran Kolar tako se zalagao za bolji društveni i kulturni život Bjelovarčana samim uvođenjem i osnutkom društva koje će posredovati u prenošenju znanja o

³⁰ Esperanto, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18392>, pristupljeno 15. svibnja 2021.

³¹ Registar kulturnih dobara, Ministarstvo kulture, <https://registar.kulturnadobra.hr/>, pristupljeno 20. travnja 2021.

³² Pleadin, J. (2019.) *110 godina esperanta u Bjelovaru*, Društvo esperantista Bjelovara, Bjelovar, str. 7.

³³ Na istome mjestu.

³⁴ Isto., str. 8.

svjetskom planskom jeziku kao što je esperanto. Isto tako, važno je spomenuti kako je Fran Kolar preveo *Zlatarovo zlato* Augusta Šenoa na esperanto te je time pružio doprinos samoj kulturi Bjelovarsko-bilogorske županije, ali i na razini cijele Republike Hrvatske. U vrijeme Austro-Ugarske Monarije, točnije krajem 19. stoljeća, održavali su se brojni prosvjedi potaknuti intenzivnom mađarizacijom žitelja ovog područja te su se nerijetko na prosvjedima okupljali esperantisti koji su iskazivali nezadovoljstvo u vidu jezika i kulture procesom mađarizacije. Zanimljivo je kako su sudionici ovih prosvjeda bili su većinom studenti Pravoslavnog fakulteta u Zagrebu, ali i sudionici, odnosno članovi *Društva hrvatskih esperantista* iz Zagreba, kao i članovi *Društva hrvatskih esperantista* iz Bjelovara. Jedan od poznatih i istaknutih hrvatskih esperantista koji je sudjelovao na ovim prosvjedima je i pjesnik Vladimir Vidrić.

Nadalje, spomenuti ćemo i najvažnija razdoblja esperanta na području grada Bjelovara, a to su razdoblje od 1909. – 1914., 1920. – 1938., 1945. – 1992. te rad *Društva esperantista u Bjelovaru* od 2011. do danas³⁵. Prema Pleadinu rad Društva esperantista Bjelovara bio je usko povezan s radom Društva iz Zagreba radi Frana Kolara – Kroma kao osnivača ovoga društva. Stoga možemo reći kako su zagrebački esperantisti očigledno surađivali s Kolarom i njegovim Društvom. Isto tako, u ovom su se razdoblju od strane Društva esperantista organizirali prvi tečajevi esperanta u Bjelovaru, gdje se upisalo samo 5³⁶ članova. Važno je spomenuti kako su bjelovarski esperantisti od 1909. pa sve do 1914. preveli pozamašan broj svjetski poznatih djela. Slijedeće razdoblje počinje 1922. te traje do 1938. „Osnutkom Esperantskog kluba u Bjelovaru 1922. godine započeo je drugi period esperanta u gradu.“³⁷ O djelovanju esperantista netom prije Prvog svjetskog rata vrlo je malo informacija. „Sudeći po malobrojnosti informacija u esperantskom tisku, moglo se zaključiti da je ovo bilo vrijeme skromnoga djelovanja, u kasnijim godinama obilježeno pritiskom vlasti i policije te na kraju zabranom rada.“³⁸ Četiri godine nakon kraja Prvog svjetskog rata, odnosno 1922., osniva se Esperantski klub u Bjelovaru koji predstavlja obnovu rada esperantista nakon ratnih događaja te oporavak esperanta na području Bjelovarsko-bilogorske županije. Njegovim osnutkom uvelike se pridonijelo kulturnom životu lokalnog stanovništva kroz organiziranje brojnih kulturnih programa i događaja.

³⁵ Isto, str. 12. – 14.

³⁶ Isto, str. 28.

³⁷ Isto, str. 34.

³⁸ Na istome mjestu.

Nadalje, neposredno prije početka Drugog svjetskog rata Klub prestaje djelovati radi zabrane od strane tadašnje policije. Slijedeće razdoblje Društva esperantista Bjelovar počinje završetkom Drugog svjetskog rata te traje do 1992. Ovo razdoblje esperanta vezuje se uz organiziranje brojnih tečajeva, koncerata i recitatorskih programa. Isto tako, u ovo vrijeme su se organizirali i brojni izleti, odnosno susreti esperantista, gdje su oni izučavali i prenosili svoja znanja o ovom iznimnom jeziku koji ujedno služi kao medij prenošenja različitih kultura. Prema Pleadinu posljednje razdoblje Društva esperanta u Bjelovaru počinje od 2011. te traje i danas. U sklopu Društva esperantista grada Bjelovara održale su se brojne skupštine, kongresi i okupljanja esperantista iz cijeloga svijeta. Jedan od iznimnih događaja je i Kongresni program koji se održao 2011. te je okupio veliki broj izvođača i sudionika iz Republike Hrvatske, ali i sudionika iz različitih zemalja. Na ovom kongresu predstavila su se brojna kulturna i umjetnička društva s područja Bjelovarsko-bilogorske županije, ali i različita djela koja su u međuvremenu prevedena na esperanto jezik. Osim navedenog kongresa Društvo je organiziralo i brojne izložbe te kulturne programe koji uvelike pridonose kulturi Bjelovarsko-bilogorske županije. Isto tako, važno je reći kako danas Društvo esperantista grada Bjelovara ima ukupno 50 članova³⁹ koji svakodnevno pridonose kulturnom životu ovoga područja te vode brigu o tradiciji esperanta kao iznimnom nematerijalnom kulturnom dobru.

3.5. Tradicija slavljenja Sv. Martina biskupa

Tradicija slavljenja Sv. Martina biskupa zaštićeno je kulturno nematerijalno kulturno dobro, klasificirano kao običaj, obred i svečanost te se ova tradicija održava i promiče u gotovo svim županijama Republike Hrvatske pa tako i na području Bjelovarsko-bilogorske županije. Ovo su običaji na hrvatskom prostoru koji se izvode oko blagdana svetog Martina koji se održava 11. studenoga i vezane su uz običaje "krštenja" i blagoslivljanja vina. Običaji se razlikuju po teritorijalnoj podjeli na području Republike Hrvatske. Tako se običaji s juga Hrvatske razlikuju od običaja sa sjeverozapadne Hrvatske.

³⁹ Isto, str. 161.

Prema Belaj⁴⁰, glavno obilježje proslave Martinja je središnja ceremonija krštenja mošta (mladog vina) koja se sastoji od zdravica i šaljivog oponašanja crkvenih obreda. „Krštenje mošta je stari običaj, koji se u vinorodnim krajevima sjeverne Hrvatske obavlja od starina.”⁴¹ Običaj krštenja mošta u sjevernim krajevima, ali i na području Bjelovarsko-bilogorske županije, započinje svečanim činom ili zdravicom kojom se pozdravljaju svi uzvanici te se potom izvodi pjesma u čast martinjskom proštenju mladog vina. Stihovi ove pjesme su sljedeći:

Nikaj na svetu lepšega ni

Nego gorice kad obradi

Kumek moj dragi daj se napij

Dugo nas ne bu, daj ga se užij

Došel je došel Sveti Martin

Moštek bu krstil ja ga bum pil

Kumek moj dragi daj se napij

Dugo nas ne bu, daj se ga užij.

Običaj se nakon završetka izvedbe ove pjesme nastavlja s krštenjem gdje su uzvanici takozvani svjedoci, voditelj časnog protokola i kum „krštenika” odnosno mošta. U ovome dijelu izvode se šaljive priče, dijalog između voditelja protokola i kuma te samo krštenje. Nakon završetka nazdravljaju svi uzvanici te se nastavlja slavljenje Martinja kroz pjesmu i ples. Zanimljivi su brojni tekstovi koji se izvode na martinjskom slavlju, a to su nerijetko u ovim krajevima, prema Vuku, *Martinjske vinske litanije*, *Deset zapovijedi birtaševih*, *Deset zapovijedi šoferskih* i brojne druge prigodne pjesme kojima se slavi blagdan sv. Martina biskupa.

⁴⁰ Belaj, M., *Martinje - o običajima u hrvatskoj vinogradarskoj tradiciji na dan Sv. Martina*, Institut za etnologiju i folkloristiku, <https://www.ief.hr/docs/dogadjanja/belaj%20martinje.pdf>, pristupljeno 29. svibnja 2021.

⁴¹ Vuk, I. (1997.) *Martinjsko krštenje mošta*, Ivo Vuk, str. 3.

3.6. Maškaradi

Maškaradi su preventivno zaštićeno nematerijalno kulturno dobro s područja Bjelovarsko-bilogorske županije te su klasificirane kao običaji, obredi i svečanosti. Maškarade su pokladni običaji Čeha u Končanici pokraj Daruvara (Slika 5.).

Slika 5. Maškaradi

Izvor: (Registar kulturnih dobara, Ministarstvo kulture, <https://registar.kulturnadobra.hr/>, preuzeto 29. svibnja 2021.)

Ovaj običaj su Česi donijeli iz matične zemlje u okolicu Daruvara. Ovaj običaj se tijekom godina prilagodio novoj okolini i samim time je prihvatio i nove likove. "Povorka maski ima apotropejsko značenje, istjerivanje zlih sila i zime bukom, plesom i skakanjem."⁴² Vrlo je važan kult plodnosti u liku medvjeda koji donosi plodnost u domaćinstvu koje je posjećeno. Povorka, odnosno maškarada češke nacionalne manjine, predstavlja njihov kulturni i nacionalni identitet te se tako čuva

⁴² Registar kulturnih dobara, Ministarstvo kulture, <https://registar.kulturnadobra.hr/>, pristupljeno 20. travnja 2021.

njihova kultura koja je vrlo važna na području Daruvara i Bjelovarsko-bilogorske županije.

3.7. Zlatna formula hrvatskoga jezika ča-kaj-što

Zlatna formula hrvatskog jezika ča-kaj-što zaštićeno je nematerijalno kulturno dobro te se odnosi na sve županije i Grad Zagreb na području Republike Hrvatske. Ovo zaštićeno kulturno dobro klasificirano je kao usmena predaja, izričaj i govor. Zlatna formula hrvatskog jezika ča-kaj-što dobila je naziv prema narječjima hrvatskog jezika koji su čakavsko, kajkavsko i štokavsko narječje. Isto tako, važno je spomenuti kako su u središtu pozornosti upravo mjesni govori koji se temelje na hrvatskim narječjima i dijalektima te čine kulturni identitet ovoga kraja. "Zbog svoje iznimne važnosti u očuvanju hrvatskoga identiteta i prenošenju baštine upis u Registar kulturnih dobara RH „zlatne formule hrvatskoga jezika ča-kaj-što“ kao sredstva prenošenja i očuvanja baštine i identiteta nadređeno je svim dosadašnjim i pojedinačnim upisima, ne isključuje ih, nego im upravo otvara pristup Listi zaštićenih kulturnih dobara, potiče prepoznavanje i skrb oko govora za koje ne bi bilo interesa ili mogućnosti poticanja na očuvanje i prenošenje."⁴³

3.8. Umijeće izrade „čipke na drot“

Umijeće izrade "čipke na drot" nematerijalno je kulturno dobro te je preventivno zaštićeno od strane Ministarstva kulture, a ujedno i klasificirano kao tradicijsko umijeće i vještina (Slika 6.).

⁴³ Na istome mjestu.

Slika 6. Čipka na drot

Izvor: (Registar kulturnih dobara, Ministarstvo kulture,
<https://registar.kulturnadobra.hr/>, preuzeto 29. svibnja 2021.)

„Čipka kao samostalni i šupljikavi ručni rad izrađen od lanenih, pamučnih i svilenih niti, značajna je za cijelo, a osobito jugozapadno moslavačko područje.“⁴⁴ Dakle, čipkarstvo se kao tehnika danas, ali i u prošlosti, koristilo na područjima Bjelovarsko-bilogorske županije. Čipka na drot tehnika je izrade čipke na nošnjama sjeveroistočne Moslavine. „Čipkom na drot ukrašavale su se pocalice tako da je krasila rub pocalice koji uokviruje lice, krajeve ručnika, odjevne predmete kao što je podsuknja, a pronađena je i jedna svećenička roketa.“⁴⁵ Danas se čipka na drot ne koristi među žiteljima lokalnog stanovništva ove županije, no o ovom dobru brine se udruga HORKUD Golub iz Bjelovara koja je i zaslužna za njegovo uvrštavanje u Registar kulturnih dobara. Tako danas članovi navedene udruge nastoje prenijeti javnosti tehniku izrade ove vrste čipke te se brinu o njezinoj zaštiti.

⁴⁴ Moslavac, S. (2019.) Čipka, *Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije 2019.*, Horvat S. (ur.), Čvor, Bjelovar, str. 30.

⁴⁵ Registar kulturnih dobara, Ministarstvo kulture, <https://registar.kulturnadobra.hr/>, pristupljeno 20. travnja 2021.

4. NEVALORIZIRANA NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA BJELOVARSKO-BILOGORSKE ŽUPANIJE

Bjelovarsko-bilogorska županija svakako je jedna od županija koja je bogata nevaloriziranim nematerijalnim kulturnom baštinom. Stoga će se u ovome dijelu rada spomenuti neprepoznato nematerijalno kulturno naslijeđe za koje smatramo kako je izuzetno važno te predstavlja bogatstvo ovoga područja i ukazuje na njegovu multikulturalnost. U ovome dijelu analizirati će se folklorno stvaralaštvo s područja Bjelovarsko-bilogorske županije s osvrtom na folklornu glazbu (pjesma i instrumenti) te folklorne plesove, odnosno vizualni dio folklornog stvaralaštva (nošnja i ples). Isto tako, spomenuti ćemo i običaje lokalnog stanovništva Bjelovarsko-bilogorske županije koji nam ukazuju kako su se oni stvarali i mijenjali s godinama te su upravo kroz doseljavanje novih subetičkih skupina, odnosno nacionalnih manjina postali posebni i jedinstveni običaji. Stoga možemo reći kako je novo stanovništvo pridonijelo samoj kulturi ovoga kraja. Dakle, u ovom dijelu analizirati će se i običaji Bjelovarsko-bilogorske županije, ali i običaji nacionalnih manjina. Spomenuti će se i narodne predaje Bjelovarsko-bilogorske županije, poslovice i dječje igre koje su karakteristične za ovo područje. Važno je spomenuti i tradiciju tkanja, odnosno tehnike tkanja te dugogodišnju tradiciju sajмова na području Bjelovarsko-bilogorske županije.

4.1. Folklorno stvaralaštvo

Bjelovarsko-bilogorska županija bogato je područje nematerijalnom kulturnom baštinom koja se vezuje uz folklor te folklornu tradiciju koja se promiče i prenosi s generacije na generaciju. Folklor na ovome području tradicionalno se promovira kroz djelovanje KUD-ova s prostora Bjelovarsko-bilogorske županije, a oni su: Hrvatsko obrtničko radničko kulturno-umjetničko društvo "Golub" iz Bjelovara, KUD Graničar iz Čazme, KUD Ivan Vitez Trnski iz Nove Rače, Češka obec iz Bjelovara, Savez Čeha iz Daruvara, KUD Graničar iz Garešnice, KUD Trnovitica iz Velike Trnovitice, KUD Šandrovac, KUD Sloga iz Velike Pisanice, KUD Sloga - Đurđić, KUD Slavko Kolar iz Palešnika, KUD Palična iz Severina, KUD Mate Lovraka iz Velikog Grđevca, KUD Kamen iz Sirača, KUD Čazma, Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo Lahor iz

Daruvara, Gradska limena glazba Daruvar i dr.⁴⁶ Stoga će se u sljedećim potpoglavljima analizirati folklorna glazba Bilogore, instrumenti koji su sastavni dio folkloru te ples i narodna nošnja.

4.1.1. Folklorna glazba i instrumenti

Na području Bilogore svečano se izvode folklorne pjesme. Tako je Zvonimir Lovrenčević napisao zbirku folklorne glazbe i pjesama s Bilogorsko-podravske regije koja se tradicionalno koristi i prenosi sa starijih generacija na mlađe, u obitelji, selu ili zajednici. Folklorna glazba Bilogore dijeli se na uspavanke, svadbene pjesme, običaje kroz godinu, ljubavne pjesme, pripovjedne pjesme, šaljive pjesme, pjesme namijenjene snovima, pjesme namijenjene mitovima, pjesme o dječjim igrama, pjesme koje su pisane za plesove itd. S dolaskom stanovništva iz različitih krajeva Bjelovarsko-bilogorska županija postaje područje u kojoj se izvode različite pjesme i napjevi kao što su to bilogorski „bećarci“ i popevke. U prošlosti izvođenje nekih od prethodno navedenih vrsta pjesama izvodile su se najčešće na seoskim proštenjima (kramovima), pučkim zabavama, na okupljalištima lokalnog stanovništva i čijanama. Nadalje, danas se ove pjesme izvode većinom na folklornim smotrama na kojima se okupljaju KUD-ovi s područja ove županije.

Žitelji Bjelovarsko-bilogorske županije često se zabavljaju uz sviranje i izvedbu prethodno navedenih pjesama na instrumentima kao što su tamburice. Isto tako, važno je spomenuti i aerofone instrumente koji su karakteristični za ovaj kraj, no većinom su se koristili u prošlosti. Prema Lovrenčeviću aerofoni instrumenti dijele se na⁴⁷ jednostavne (zamašajni, lisnati, vrtložni, praskajući) i duhaće (svirale, frule, piskove i rogov). Zamašajni aerofon je bič koji je napravljen od konopljane uzice, ali može biti i od kožnih remenčića. Također postoji i bičalica koja se izrađuje od javora ili graba. Zvuk nastaje podizanjem u vis te naglim trzajem prema dolje. Lisnati aerofoni su lišće pirike, ljulja, pšenice, ječma ili raži. List se obuhvaća palcem i

⁴⁶ Zajednica kulturno-umjetničkih udruga Bjelovarsko-bilogorske županije, Turistička zajednica Bjelovarsko-bilogorske županije, <http://www.tzbbz.hr/turisticka-ponuda/bjelovar/zajednica-kulturno-umjetnickih-udruga-bjelovarsko-bilogorske-zhupanije>, pristupljeno 26. svibnja 2021.

⁴⁷ Lovrenčević, Z. (1972.) Aerofoni instrumenti u Bilo-gori, Bošković-Stulli, M. (ur.), *Narodna umjetnost: godišnjak instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, str. 159.-194.

kažiprstom te se puhanjem ostvaruje zvuk glasanja životinja. Vrtložni aerofoni su zvrk, zujalka, zujka, daščica i piljak. Zvuk se dobiva vrtnjom zvrka te je zvuk viši što je sama vrtnja brža. Praskajući ili eksplozivni aerofoni su najčešće bili pucaljka od bazge i guščjih pera te krumpira. „Pucaljka od bazge sastoji se od cijevi – kundaka, koja se dobije jednostavnim čišćenjem jezgre bazgove grančice, duljine oko 15 cm. Ručica pucaljke mora biti od vrbovog ili lipovog štapića, koji se odmjeri i smanji, dobro ugladi kako bi mogao ući u cijev. Na jednom se kraju ostavi zadebljani dio od 6 cm za držak. Od kudjelje ili papira naprave se dva čepa koja se malo ovlaže slinom (žvakanjem).“⁴⁸ Puhanjem se dobije zvuk kada čep struji kroz zrak. Puhaća glazbala su svirala tipa flaute. Postoje frule s jednom cijevi i s dvije cijevi. Također svirati se moglo i u žirove kapice. Od pečene gline izrađivala se okarina koja je imala oblik ptice. U pticu se ulijevala voda te se puhanjem u njih dobivao zvuk cvrkuta ptica. Posebnu skupinu aerofonih glazbala čine piski koji su se izrađivali od raznih žitarica, stabljika maslačka, tikve i kora drveta. Najvažniji od svih puhaćih glazbala su dude koje su analizirane kao nematerijalna kulturna baština zaštićena od strane Ministarstva kulture te je ovaj instrument analiziran u prethodnim poglavljima.

4.1.2. Narodna nošnja i folklorni plesovi

Narodna nošnja kao važan element folklornog stvaralaštva odraz je gospodarskih događaja i imućnosti zajednice (Slika 7.).

⁴⁸ Matunci, G., M. (2001.) Bilogorske svirale, Bartolić, Z. (ur.) *Hrvatski kajkavski kolendar 2001.*, Čakovec, str. 198.-199.

Slika 7. Narodna nošnja Bjelovarsko-bilogorske županije

(Izvor: Zajednica kulturno-umjetničkih udruga Bjelovarsko-bilogorske županije, <https://zkuubbz.hr/narodne-nosnje/>, 30. svibnja 2021.)

„Ona je odraz vještine likovne kulture, sposobnosti i mogućnosti naroda koji je tako izražavao svoj smisao za sklad i ljepotu.“⁴⁹ Nošnja Bjelovarsko-bilogorske županije spada u nekrojeno ruho radi spajanja ravnih komada platna u jedan cjeloviti. Ovi se dijelovi potom nabiru. Osnovni materijal za izradu bilo je domaće platno. „Ženska nošnja se sastoji od tri osnovna dijela: oplećka, rubača i fertuna. Ispod njih se oblači podoplećak i dvije do tri podrubače.“⁵⁰ Ljeti su žene nosile oplećak povezan crvenom vrpcom ispod vrata te rubaču koja se oblačila preko oplećka i vrpcom se vezala oko

⁴⁹ Matunci, G., M. (1988.) *Narodna nošnja Bilogore: priručnik za rekonstrukciju nošnje*, Kulturno prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, str. 11.

⁵⁰ Na istome mjestu.

struka žene. Preko rubače oblačio se fertun, odnosno pregača i otraga se vezao kao mašna. Na gornjem dijelu tijela oblačio se i svileni prsluk odnosno lajbec. Zimi su žene oblačile kožunce ili prsluke od janjeće kože te duge kapute odnosno surine. Surina se kitila brojnim ukrasima. Preko ramena stavljali su se rupci složeni u obliku trokuta ili pravokutnika. Na noge se oblače čarape ili se omataju obojci te potom se obuju opanci. „Glava se prekriva kapcom – poculicom i pečom – maramom.“⁵¹ Nadalje, muška nošnja sastoji se od gaća, rubače i lajbeca, a dodaje se i fertun, šešir i šubara. „Zimi se oblači kožun, kožunac, zobunac, kepenakičova.“⁵² Kepenakičova je dugi kaput koji je ukrašen raznim ukrasima kao i u ženskoj narodnoj nošnji. Isto kao i u žena, obuća muškaraca su opanci.

Plesovi karakteristični za područje Bjelovarsko-bilogorske županije danas su, ali i u prošlosti, najčešće kola, taraban, gluvak, drmeš i polka. Kola koja se izvode i plešu u ovom kraju šetana su kola. Ova kola okarakterizirana su kao kola koja se mogu plesati na više načina. Mogu biti pletena kola te i uobičajena kola. Plešu se na više napjeva. „Svako šetano kolo će započeti igrati nekoliko djevojaka, koje će svojom pjesmom i riječima kružiti u otvorenom kolu i pozivati ostale da im se pridruže.“⁵³ Nakon uvodnog djela s pjesmom i pozivom djevojaka pri pridruženju ostalih sudionika kolo se postupno širi te se spontano zatvara. Taraban je sljedeći ples koji se izvodi na folklornim skupinama na području Bilogore i Bjelovarsko-bilogorske županije. Ovo je ples koji se izvodio uz drveni tesani plot pa je zbog toga i dobio naziv taraban. U ovom plesu karakteristično je tancanje ili tarackanje, odnosno poskakivanje izvođača. Pripjev koji se vrlo često koristi uz taraban naziva se *Op, lane, milo lane*. Spomenuti ćemo i gluvak koji se može usporediti s gluvim kolom. Nadalje, slijedeći ples je i drmeš. Drmeš se sastoji od šetnje, vrtnje i drmanja. Ovi dijelovi plesa međusobno se izmjenjuju u izvedbi. Uz ples se javlja i jukanje koje pojačava doživljaj promatrača. Isto tako, važna je i izvedba polke kao plesa karakterističnog za ovo područje. Polka je ples u parovima uz poskoke i vrtnju.

⁵¹ Matunci, G., M. (1988.) *Narodna nošnja Bilogore: priručnik za rekonstrukciju nošnje*, Kulturno prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, str. 12.

⁵² Na istome mjestu.

⁵³ Matunci, G., M. (2017.) *Bilogora u pjesmi i plesu: pripjevki naši bilogorski*, Tiskara Horvat Bjelovar, Bjelovar, str. 66.

„Bilogorske polke imale su vesele i razigrane melodije koje su osobito uveseljavale mlade jer su plešući ih mogli biti u bližem i čvršćem kontaktu – dodiru.“⁵⁴

4.2. Godišnji običaji Bjelovarsko-bilogorske županije

Bjelovarsko-bilogorska županija vrlo je bogata narodnim običajima koji se obilježavaju i danas, no većina ih je zaboravljena te trajno izgubljena kroz godine i gubitak starijih generacija koji su bili njihovi izravni nositelji. Običaji koji se analiziraju u ovome dijelu su korizmeni običaji (Četrdesetnica), običaji Velikog tjedna, uskršnji običaji, adventski i božićni običaji te običaj čehanja ili čijanja perja.

4.2.1. Korizmeni običaji

Korizmeni običaji odnose se i vezuju za narodne pripreme i rituale koje se provode prije Uskrsa. Zanimljivo je kako se običaji na području Bjelovarsko-bilogorske županije nerijetko razlikuju od mjesta do mjesta, što nam ukazuje kako je ovo područje bogato različitim korizmenim običajima. Isto tako, važno je reći kako je većina običaja trajno izgubljena te se nisu prenijeli na novije generacije koje ih niti ne prepoznaju.

Korizmeni običaji ili četrdesetnica započinju Pepelnicom. „Na taj dan vjernici odlaze u crkvu gdje ih svećenik simbolično posipa pepelom po glavi.“⁵⁵ Prema narodnom vjerovanju upravo je pepeo „simbol čistoće“ te je ovaj običaj posipanja pepeom čin religijskog čišćenja vjernika koji se priprema za najveći kršćanski blagdan. „U selima Bilogore, ali i drugdje, vjerovalo se da je pepeo simbol praha iz kojega je čovjek sazdan, prema pradavnom opisu stvaranja čovjeka u prvim poglavljima *Knjige postanka*.“⁵⁶ Kako je vjera kroz prošlost i danas jedan od elemenata kulturnog identiteta po kojemu pojedinac osjeća pripadnost određenom

⁵⁴ Matunci, G., M. (2017.) *Bilogora u pjesmi i plesu: pripjevki naši bilogorski*, Tiskara Horvat Bjelovar, Bjelovar, str. 164.

⁵⁵ Matić, T. (2020.) *Narodni običaji Bilogore*, Dragičević, M., Sitta, S., Karlo, K. (ur.), *Ab ovo: od gudovačke pisanice do europskih uskršnih tradicija*, Zbornik radova, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar, str. 109.

⁵⁶ Na istome mjestu.

identitetu (da li lokalno ili šire), uviđamo kako je bogatstvo običaja očigledna potvrda kako je lokalnom stanovništvu Bjelovarsko-bilogorske županije vjera vrlo važan element u životu. Nadalje, katolički vjernici na Pepelnicu poste te se nerijetko za vrijeme Korizme odriču određenih poroka tijekom svih 40 dana. „U danima korizme često se održavao post i nemrs, bilo srijedom i petkom ili obavezno samo petkom.“⁵⁷ Jela koja su se pripremala na Pepelnicu bila su izrazito skromna. „Na jelovniku su bili rezanci i ostala tjestenina posipana makom i orasima. „U bilogorskim selima posna jela bila su kiselo zelje, krumpir s bučnim uljem, grah, posna pogača umiješana s vodom, kukuruzna kaša itd. Na jajima se štedjelo jer su se čuvala za Uskrs.“⁵⁸ Zanimljiv je i običaj cokanja, odnosno ljuljanja na ljuljački obješenoj na grani drveta. Tada je postojalo vjerovanje da će cokanje ili ljuljanje donijeti dobar urod ljetine.

Za vrijeme četrdesetnice odlazi se na mise, pristupa se sakramentu ispovijedi te se odlazi na pobožnosti Križnog puta. Nadalje, svetkuje se i blagdan 40 svetih mučenika koji se obilježava 10. ožujka. Taj dan je među žiteljima Bjelovarsko-bilogorske županije poznat kao dan prema kojemu se predviđa vrijeme idućih 40 dana. Isto tako, zanimljivo je reći kako se u prošlosti 2. ožujka obilježavao blagdan svetog Grgura, dok ga danas nema u kalendaru. U to vrijeme sadio se lan zvangregurščak. Blagdan svetoga Josipa obilježavao je početak rada u vinogradima te voćnjacima i poljima. Žitelji Bjelovarsko-bilogorske županije i Bilogore kao šireg područja vjeruju kako je tada dobro zasaditi voćke jer će dobro uroditi. Zanimljiv je i običaj koji se vezuje uz 25. ožujak. „*Sadovenica* ili Blagovijest 25. ožujka je blagdan kada su se nasađivale kokoši. Vjerovalo se da se dobro legu ako su tada nasađene. I tada valja saditi i sijati u vrtu povrće i cvijeće jer će sve dobro napredovati.“⁵⁹

⁵⁷ Isto, str. 110.

⁵⁸ Isto, str. 109. – 110.

⁵⁹ Isto, str. 111.

4.2.2. Običaji Velikog tjedna

Razdoblje Velikog tjedna obuhvaća dane između Cvjetnice te samog Uskrsa. Početak Velikog tjedna obilježava se Cvjetnicom. Običaj na području Bjelovarsko-bilogorske županije, ali i širem području (Republika Hrvatska) je umivanje sa svježim ubranim cvijećem. „Voda u kojoj se umivalo donijela bi se u subotu uvečer, ulila u kakav lavor ili drveno korito i stavila na neko skriveno mjesto. Ujutro, još prije svitanja, djeca bi tražila vodu, a ono dijete koje bi prvo našlo vodu dobilo bi jaje. U vodu se stavljalo razno proljetno cvijeće: ljubičice, zumbuli, grančice drijenka i bršljana, jaje – a u novije vrijeme novčić.“⁶⁰ Isto tako, na dan Cvjetnice uobičajen je odlazak na misu gdje se blagoslivlja cvijeće, dok je danas sve češće blagoslivljaju maslinove grančice. Starije generacije nosile su na blagoslov cvijeće iz vlastitih vrtova, no i grane različitih drveća koje su u to vrijeme procvjetale.

Važno je reći kako su dani Velikog tjedna na ovome području obilježavali kroz ozbiljnost i život u vjeri te samu pripremu za najveći kršćanski blagdan. Običaj je da se u vrijeme od Velikog četvrtka do Velike subote ne odlazi na polja, niti se zemlja tada smije obrađivati. Žitelji ovoga kraja nisu odlazili u polja i njive te su se pridržavali običaja. Na Veliki četvrtak i Veliki petak odlazilo se na svetu misu. Nadalje, važno je spomenuti i post i nemrst za vrijeme Velikog petka.

Isto tako, važan običaj je i samo ukrašavanja pisanica koji je započinjao Velikim petkom te su žene bile zadužene za to. Uskršnja pisanica, tj. obojeno jaje simbolizira novi život, snagu i zaštitu od zla. Pisanice predstavljaju osobit ručni rad, odnosno dar od srca za one koje želimo usrećiti te im se zahvaliti. „Motivi na pisanicama otkrivaju komu je koja pisanica namijenjena. Tako se pisanica s motivom grablji daruje gazdi kuće, pisanica s hrastovim lišćem daje se starijoj osobi kao simbol dugovječnosti, pisanica s tri vrste žita mladoj ženi za plodnost, pisanicu s motivom zeca dobit će malo dijete koje treba prohodati, a s motivom ptičice dijete koje treba progovoriti.“⁶¹ Najpoznatije tehnike ukrašavanja pisanica na području Bjelovarsko-bilogorske županije su svakako tehnika faksimiliranja, tehnika opletanja jaja koncem, tehnika struganja britvom ili nožićem po obojenom jaju, tehnika batik i tehnika ukrašavanja jaja vunom. Tehnika faksimiliranja je zapravo tehnika

⁶⁰ Na istome mjestu.

⁶¹ Isto, str. 113.

preslikavanja gdje su se često koristile biljke koje su se lako pronašle u prirodnom okruženju. Proces preslikavanja započinje s pronalaskom biljke, zatim se list stavi na jaje te se jaje ovije s čarapom i pušta u obojenu vodu. Nakon stajanja u obojanoj vodi, jaje se vadi iz čarape te na jaju ostaje preslika odabranog lista. Važno je objasniti i tehniku opletanja jaja s koncem koja je vrlo rasprostranjena među žiteljima Bjelovarsko-bilogorske županije. Jaja se opliću koncima različitih debljina te se time dobivaju različiti geometrijski oblici kao što su to krugovi te guste ili rijetke mreže. „Najrasprostranjenija tehnika koja se i danas koristi je šaranje jajeta voskom, zvana batik.“⁶² Na samo jaje nanosi se vosak, odnosno ornament i motiv koji se želi oslikati te se potom jaje postavlja u boju. Sljedeća tehnika svakako je i ukrašavanje pisanica s vunom. Ova tehnika zahtjeva ispuhivanje sirovog jajeta. Tako ispuhano jaje opleće se vunom te se s pomoću nje izvode najčešći motivi ovoga područja. Najčešći motivi i ornamenti na pisanicama ovoga kraja su geometrijski, životinjski, biljni ili motivi koji se vezuju uz radno oruđe u poljodjelstvu. Isto tako, za ukrašavanje su se koristile razne boje koje su se dobile najčešće od prirodnih materijala. „Za ukrašavanje pisanica najčešće se koristila crvena boja – simbol ljubavi, ljubičasta – boja pokore, zelena – boja prirode i nade. Sve te boje dobivale su se od raznog bilja (cikle, luka, zelja, pepela).“⁶³

Običaji Velike subote vezuju se uz svetkovanje Isusovog groba u tišini i vjerničkom duhu, odlaskom u crkvu te postom. „U subotu prije podne ne obrađuje se zemlja, ali postoji vjerovanje u nekim selima Bilogore da je dobro posaditi krumpir ako je zemlja već prije izorana i pripremljena.“⁶⁴ Isto tako, običaj koji se obilježava na dan Velike subote je i paljenje uskršne svijeće ispred župne crkve, no i seoskih krijesova. Seoski krijesovi izrađivali su se najčešće od kukuruzovine i slame, dok se ovaj običaj u današnje vrijeme vrlo rijetko održava. U mjestima nizinskog krajolika Bjelovarsko-bilogorske županije, seoski krijesovi su se palili pored crkve ili seoskog raspela, dok su se u brežuljkastim mjestima krijesovi postavljali na vidljivim površinama.

⁶² Sitta, S. (1997.) *Pisanice bjelovarskog kraja*, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar, str. 7.

⁶³ Matić, T. (2020.) *Narodni običaji Bilogore*. Dragičević, M., Sitta, S., Karlo, K. (ur.), *Ab ovo: od gudovačke pisanice do europskih uskršnih tradicija*, Zbornik radova, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar, str. 114.

⁶⁴ Na istome mjestu.

4.2.3. Uskršnji običaji

Uskršnji običaji održavaju se na sam blagdan Uskrsa koji predstavlja najveći kršćanski blagdan, kako je već i prethodno navedeno. „Rano ujutro na Uskrs domaćice nose hranu u crkvu na blagoslov. Negdje se hrana blagoslivljala već i u subotu navečer, ali ipak je uvriježen običaj blagoslova hrane na sam Uskrs.“⁶⁵ U prošlosti se nosila sva hrana iz jednog kućanstva, dok je današnja tradicija žitelja ovoga područja odnijeti tek ponešto hrane. Zanimljiv je uskršnji običaj žitelja Bjelovarsko-bilogorske županije da se ostatci hrane zakopaju u već posađen kukuruz te će se tim činom kukuruz zaštititi od napada ptica kao što su to vrane. Nadalje, svakako je važan i običaj koji se provodi i danas među mlađim naraštajima ovoga područja, a to je kucanje pisanicama. Mladi naraštaji vjerovali su da će ih ovaj običaj učiniti zdravima i lijepima. Danas ovaj običaj među mlađim naraštajima i djecom predstavlja zabavni dio ovoga blagdana. U prošlosti se Uskrs slavio kroz ples i glazbu. Nakon misnog slavlja lokalno stanovništvo se okupljalo kako bi plesalo razna uskrsna kola koja su trebala donijeti zdravlje u njihov život. Nadalje, slijedeći je dan Uskrsa Uskrsni ponedjeljak te se ovaj dan obilježava kroz posjete obitelji, susjeda i prijatelja.

4.2.4. Božićni običaji

Bilogorski božićni običaji odnose se na svetkovanje i slavljenje mnogo svetaca i datuma kroz običaje koji su se prenosili s generacije na generaciju, a to su Sveta Kata, Sveti Andrija, Sveta Barbara, Sveti Nikola, Sveta Lucija, Sveti Tomo, Tucnjak, Badnjak, Božić, Sveti Stjepan prvomučenik, Sveti Ivan, Nevina dječica, Stara godina, Nova godina i Sveta Tri kralja.

Sveta Kata se obilježava 25. studenoga te kroz prošlost, ali i danas predstavlja završetak vanjskih poslova te početak zimskoga godišnjeg doba u Bjelovarsko-bilogorskom kraju. Običaj koji se vezuje uz ovaj dan svakako je predviđanje vremena (ukoliko pada snijeg, takva će biti i zima, ukoliko je vrlo hladna noć, takvo će se

⁶⁵ Na istome mjestu.

vrijeme manifestirati i na Badnju noć). Isto tako, u vrijeme Svete Kate održavalo se i kolinje, odnosno svinjokolja, ali i seoska okupljanja kao što je to čijana.

Sljedeći blagdan ili svetkovanje je Sveti Andrija koji se obilježava 30. studenog. „Prvom adventskom nedjeljom, koju u Bilogori zovu „Radilica“, počinju rane mise – *zlatne maše* – zornice. Posvećene su velikoj ulozi Blažene Djevice Marije u otajstvu rođenja Malog Boga – Božića.“⁶⁶ U ovom periodu slijede još tri nedjelje koje se zovu Moliteljica, Dobročiniteljica i Razveseliteljica. Važno je spomenuti i običaj koju se vezuje uz nedjelje, a to je paljenje adventskih svijeća na bilogorskom vijencu koji je izrađen od žitnih klasova te ukrašen s trobojnicom. Bilogorski vijenac do adventa obično je bio postavljen na ogledalu ili križu u kući, a za vrijeme adventa nalazi se na stolu za objed. Obitelj se oko stola i vijenca moli i blaguje sve do paljenja zadnje svijeće, odnosno zadnje adventske nedjelje. Oko blagdana Svetog Andrije ne održavaju se svadbe te je običaj da se u vrijeme Svetog Andrije održavaju vjenčanja udovaca, gdje nema potrebe za slavljem.

Blagdan Svete Barbare (4. prosinac) vezuje se uz sadnju pšenice koja će u potpunosti iskljati do samog Božića. „U tanjuriće i *zdelkice* moglo se staviti malo zemlje, vate ili *kudelje* pa politi zrnje vodom. Posebni je način sijanja bio da se na tanjurić u sredinu postavi čaša, a oko nje se posije pšenica. U tu se čašu kasnije stavlja različito sjemenje žita i svijeća koja će gorjeti od Badnjaka cijelo božićno vrijeme.“⁶⁷ Nadalje, pšenica se na Badnjak ukrasila s ružicama izrađenim od krep papira ili svile i povezala s hrvatskom trobojnicom. Na blagdan Svete Barbare narezale su se grane voćaka koje u vazi do Božića procvjetaju i ukazuju na rodnost poljoprivrednih kultura.

Sveti Nikola ili Nikolaja svetkuje se 6. prosinca te mlađi ukućani čiste svoju obuću kako bih je mogli staviti na prozor i dobiti dar. Tako su djeca istovremeno bila u iščekivanju hoće li ih posjetiti Sveti Nikola ili Krampus te su neposredno prije ovog blagdana učili molitvu *Oče naš*, uz želju da ih Krampus ne posjeti. „On bi zveckao lancima i svojom crnom pojavom, *nagaravljenim* licem, repom i rogovima ulijevao strah i upućivao djecu da se klone zla, ružnog ponašanja, psovanja, nepoznatih ljudi.

⁶⁶ Matunci, G., M. (2012.) *Božić: bilogorski običajnik: Božićnica KUD-a „Veliko Trojstvo“*, Općina Veliko Trojstvo, Bjelovar, str. 20.

⁶⁷ Isto, str. 24.

Posebnu ulogu imala je šiba, kojom im je prijetio i ostavljao je na koncu roditeljima koji su je čuvali u ormaru. Dobru djecu Nikola daruje i otjera Krampusa.⁶⁸

Na području Bjelovarsko-bilogorske županije svetkovao se i blagdan Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije koji se obilježava 8. prosinca. Ovaj blagdan predstavlja pripreme za Božić, čišćenje kuće, izradu nakita i jaslca koje su se postavljale pod božićno drveće.

Sveta Lucija obilježava se 13. prosinca te predstavlja zaštitnicu vida i svjetla. Svetkovanje Svete Lucije odnosi se posebice na ženske žiteljice Bjelovarsko-bilogorske županije koje vjeruju kako ih Sveta Lucija podsjeća na marljivost i radišnost. Mladići su tako u noći postavljali tikve (*tikvanje*) sa svijećama te su tako roditeljima djevojaka ukazivali na vlastite namjere prema određenoj djevojci. Zanimljiv je običaj u kojem djevojke na 12 papirića ispisuju imena mladića te svako jutro jedan od odabranih papirića bacaju u vatru. Ime na dvanaestom, posljednjem papiriću predstavlja ime mladića koji će djevojku oženiti. „Ako je ostala prazna ceduljica, siguran je to znak kako se ove godine neće udati.“⁶⁹ Isto tako, muškarci izrađuju stolac tronožac, dok žene mijese posebne pogače koje se poslužuju ukućanima, ali i stoci.

Nadalje, sljedeći svetac je Sveti Tomo koji se danas svetkuje u ljeto, dok se u prošlosti njegov blagdan svetkovao u adventsko vrijeme, odnosno 21. prosinca. „Djevojke su uoči toga dana postile, a drugi dan polagale pod *vanjkuš* (jastuk) muške gaće, ogledalo i češalj, a ispod pazuha – *pauza* bi se namazale svježom svinjskom mašću, molile su tri puta da im se pokaže u snu za koga će se udati.“⁷⁰ Muškarci, odnosno domaćin kuće išao bih po vino, dok su mladići bili zaduženi za pripremu i donošenje ogrjeva u kuće. Isto tako, za vrijeme Svetog Tome odlazilo se po brašno kod mlinara te *prase* koje će se pripremiti na Badnju večer.

Tucnjak, Tucilovo ili Kokošji Badnjak obilježava se 23. prosinca te su se na taj dan klali *prase* ili patku u bogatijim obiteljima, dok se pura pripremala u siromašnim obiteljima. Danas se na Kokošji Badnjak kolju i pure te se pripremaju na sam Badnjak.

⁶⁸ Isto, str. 28.

⁶⁹ Isto, str. 39.

⁷⁰ Isto, str. 44.

Badnjak se slavi 24. prosinca te se na ovaj dan strogo posti i provode se posljednje pripreme za Božić. Žene su u kući zadužene za ukrašavanje doma i pripremanje hrane. Danas i žene i muškarci ukrašavaju dom te božićno drvce. Danas se dom ukrašava s lampicama i rasvjetnim tijelima te suvremenim ukrasima, dok su se u prošlosti koristili ukrasi izrađeni od prirodnih materijala ili pak oni od papira. Grane bršljana muškarci bi donijeli iz šume te su iste služile za izradu vijenaca koji su se postavljali unutar kuće. „O vijence su se vješali ranije složeni papirnati lanci i ruže, oni od slame, *pucanaca*, *bulanaca* (kokica), suhog voća, oraha, lješnjaka i *jabuka božićnica*.“⁷¹ Nadalje, kako su borovi i crnogorična stabla bili vrlo rijetka vrsta u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, nerijetko je u kući postavljena crnogorična borovica kao „božićno drvce“. „Riječ je o samoniklom grmu, ne višem od metra, koji bi se stavio u kut sobe pored kućnog oltara ili između dva prednja prozora. Ukrasio bi se isto kao i vijenci bršljana.“⁷² Kako je već prethodno navedeno, Badnjak je posni dan te su se na taj dan pripremala skromna jela. „Tijekom dana jela se samo šljivova, kruškova ili jabukova *juva* (kompot), *pepelane*, pogače, posni žganci, krumpir i grah na *šalatu*, s lukom, ječmene, heljdine, prosene i kukuruzne kaše, *gibanice* s heljdinom kašom i domaćim *crnim* (tikvinim) *uljem*.“⁷³ Posljednji važan običaj je unošenje Božića, odnosno unošenje slame u kuhinju, gdje se na sam Božić djeca igraju.

Blagdan Božića slavi se 25. prosinca te predstavlja kršćanski blagdan rođenja Isusa Krista te je jedan od najvažnijih blagdana u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, ali i na području cijele Republike Hrvatske. Na Božićno jutro odlazi se na misu te se ruča u obiteljskom domu. Karakteristično je kako se za taj dan pripremi obilje hrane koja se konzumira na ručku. Na ovom području običaj je da se djeca na taj dan igraju u slami koja se postavila ispod stola. Danas se slama ipak ne unosi u dom. Isto tako, važno je reći kako se na Božić ne odlazi nigdje iz doma te se ne posjećuju niti rodbina i prijatelji.

Sveti Stjepan prvomučenik (Štjefanje, Štefanje ili Stjepanje) blagdan je koji se obilježava 26. prosinca te predstavlja drugi dan Božića. Toga se dana odlazi susjedima i rodbini kako bi se čestitao Božić. U prošlosti su se na području

⁷¹ Isto, str. 51.

⁷² Na istome mjestu.

⁷³ Na istome mjestu.

Bjelovarsko-bilogorske županije i širem području Bilogore ispred crkve blagoslovili konji s kolima. Nadalje, dječaci su išli kao čestitari po susjednim kućama i obližnjim selima kako bi svima zaželjeli sreću, dok se za djevojčice čestitarke smatralo kako donose nesreću.

Sveti Ivan ili Ivanje slavi se 27. prosinca. Ujutro se kuća očistila i pokupila slama (koja predstavlja Božić) koja se naknadno nosila u štale te na voćke. Slama je predstavljala dobru sreću za stoku, dok je u voćnjacima služila kao zaštita od raznih insekata. Toga se dana također odlazilo i na misu kako bi se blagoslovilo vino koje će se konzumirati u nadolazećim danima. Istovremeno se dio blagoslovljenog vina ulijevalo u bačve u podrumu te su žitelji ovoga kraja ovim običajem smatrali kako će se tako vino zaštititi od kvarenja.

Nevina dječica predstavljaju 4. dan Božića te se obilježavaju 28. prosinca. Zanimljivo je reći kako se običaj šibanja djece održao i koristi i danas te je ovaj običaj dio kulture u više dijelova Republike Hrvatske. „Dok još djeca spavaju, netko od starijih ušao bi sa svježe ubranom vrbovom ili svibovom šibom i laganim udarcima šibao – udarao dijete ili djecu po golim nogama.“⁷⁴

Stara godina ili Staro ljetno (Silvestrovo) obilježava se 31. prosinca. Na Staru godinu odlazilo bi se na misu zahvalnicu, dok je danas običaj da se mise zahvalnice održavaju u večernjim satima. „Tu se zahvalilo Bogu na daru života, a svećenik bi *pročitao koliko se narodilo, a koliko ih je mrlo u župi, koliko je bilo vjenčanih*. Bila je to javno izrečena statistika događanja u župi tijekom minule godine.“⁷⁵ Nadalje, na ovaj dan se čistila kuća te se pripremala hrana za Novu godinu. Navečer se cijela obitelj okupila isključivo u vlastitom domu kako bi ispratila Staru godinu te dočekala Novu. „U današnjem dočeku Nove godine vidljivo je prenošenje dijela običaja Badnjaka: bdijenje, kićenje bora, pucanje, čašćenje, oblačenje novine, druženje, pjevanje – sada u društvenim dvoranama, restoranima, kod prijatelja, u drugim mjestima i inozemstvu...“⁷⁶ Dakle, dio običaja se i danas održao, dok je, primjerice, u prošlosti sramota dočekati Novu godinu u pijanom stanju, što je suprotno današnjim običajima ispraćanja Stare godine, gdje je nerijetko konzumiranje alkohola. „Reklo bi se: *Nalokal se kak prasec, takav bu celo ljetno!* Iz istog se razloga nije odlazilo ni na

⁷⁴ Isto, str. 82.

⁷⁵ Isto, str. 90.

⁷⁶ Na istome mjestu.

slavlja izvan kuće jer bi se reklo: *Bude landral cele godine i zaboravil gdje mu je iža!*⁷⁷

Nova godina slavi se 01. siječnja te je taj dan običaj bio da se odlazi u crkvu. Taj dan se odlazi u čestitare kod rodbine, prijatelja i susjeda te se objeduje ostatak hrane od blagdana, većinom pečenica i kolača. Isto tako, običaj je bio pucanja, većinom iz karabita ili bičem koji se koristio za tjeranje zaprežne stoke. Zanimljiv je običaj o predviđanju vremena, ukoliko je prvi siječanj vjetrovit, takva će biti i nadolazeća godina.

Sljedeći blagdan koji se analizira su Sveta Tri kralja ili Bogojavljanje te se on obilježava 6. siječnja. Važno je reći kako se na ovaj dan posti te se odlazi na misu kako bi se dobilo *svete vode* kojom će se blagosloviti kuća i stoka u domaćinstvu. Nadalje, običaj koji se obilježava u pojedinim seoskim mjestima Bjelovarsko-bilogorske županije su čestitari, odnosno tri dječaka koji predstavljaju Sveta Tri kralja. Dječaci posjećuju susjede i zabavljaju ih uz izvođenje prigodnih pjesama.

4.2.5. Čehanje (čijanje) perja

Običaj čehanja, čijanja (čijana perja) održavao se među pripadnicima lokalnih žitelja (hrvatsko stanovništvo), ali i pripadnika nacionalnih manjina kao što su to Česi i Mađari te Srbi. Ovaj običaj također se pronalazi i u ostalim sjevernim dijelovima Republike Hrvatske kao što su to Podravina i Hrvatsko zagorje. Čehanje ili čijanje perja započinjalo se poslije blagdana Svih svetih⁷⁸. Ovim je vremenskim razdobljem započinjala zima, što je predstavljalo završetak vanjskih radova (vezanih uz rad na polju). Stoga su započinjali radovi unutar domaćinstva. Čehanje perja predstavljalo je i razonodu, odnosno uz čehanje perja održavale su se i zabave uz pjesmu i ples. Na takvim svečanostima raspravljalo bi se o događaju u selu te su se usmeno prenosile mitološke predaje Bjelovarsko-bilogorske županije.

⁷⁷ Na istome mjestu.

⁷⁸ Heroldová, I. (1971.) Godišnji običaji daruvarskih Čeha, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol. 8., No. 1, str. 243.

4.3. Običaji nacionalnih manjina

U ovome dijelu analizirati će se običaji najzastupljenijih nacionalnih manjina na području Bjelovarsko-bilogorske županije, a to su Romi Lovari i Česi. Romski običaji koji će se spominjati su običaji vezani uz obitelj, prošnju, svadbu i pokop. Nadalje, običaji češke nacionalne manjine koji se analiziraju su običaji vezani uz kršćanske blagdane Božića i Uskrsa, pokladni običaji, običaji uoči prvog svibnja i žetvene svečanosti.

4.3.1. Običaji Roma Lovara

Običaji Roma Lovara vezuju se uz obiteljske običaje, običaje vezane uz trudnoću, običaje prošnje, zaruka, sjedinjavanja i vezivanja, običaje vezane uz romsku svadbu te običaje uz pokop.

Bračna zajednica za Rome izrazito je važna te oni cijene dostojanstven brak i moralne vrijednosti, iako su nerijetko živjeli u poligamiji te endogamiji. Nevjera unutar bračne zajednice kažnjavala se i kod muškaraca i žena. „Metode kažnjavanja kreću se od batina ili šišanja žena do isključivanja iz tadašnjih zajednica.“⁷⁹ Nadalje, neplodnost u bračnoj zajednici predstavljala je izrazitu sramotu i životnu nesreću koja se povezivala kroz magiju i magijske rituale te se tako i liječila.

Običaji vezani uz trudnoću romskih žena očituju se kroz nošenje haljina, nošnju krunica te crvenom narukvicom ili nekim drugim nakitom koji je trebao biti u crvenoj boji u svrhu sprječavanja uroka na trudnicu. Isto tako, trudnoj ženi nije bilo dozvoljeno odlaziti na pogrebe ili biti u blizini mrtve osobe. Nadalje, zabranjeno im je bio i odlazak na svinjokolju, kako se ne bih susrele s krvlju koja bi prouzročila kožne smetnje na novorođenom djetetu. „U vrijeme trudnoće ne smije se rugati osobama koje imaju prirodene mane niti se pretjerano čuditi nečem ružnom kao ni lijepom.“⁸⁰ „Ako bi trudnice poželjele nešto od hrane što nisu imale, u tome trenu ne bi smjele dodirivati svoje tijelo prstima, već bi se trebale primiti za nekoga ili nešto; kako se ta

⁷⁹ Đurđević, G. (2009.) *Povijest i običaji autohtonih hrvatskih Roma – Lovara*, Centar savjetovanja, edukacije i kulture Roma, Bjelovar, str. 44.

⁸⁰ Na istome mjestu.

želja ne bi odrazila na koži tijela bebe u obliku lika želje.“⁸¹ Običaji vezani uz sam čin porođaja djeteta svodili su se na to da trudnice nisu rađale u bolnici, već u vlastitom domu, uz pomoć starijih žena koje su bile babice. „U toku rađanja roditelj je imala raspuštenu kosu, a na odjeći nije smjelo biti otvoreno nijedno dugme. Od nakita kao ni od zlata nije smjela imati ništa na sebi. Poslije samog čina rađanja nije smjela razgovarati sa svekrvom i muškarcima dva tjedna, pa čak i do četrdeset dana.“⁸² Isto tako, djetetu se stavila crvena vrpca koji ga je čuvala od uroka te mu se skinula nakon navršenih godinu dana starosti. Bebe se nastojalo krstiti od trećeg do sedmog dana nakon rođenju te tim činom romska zajednica smatra da se briga i zaštita o djetetu prenosi na Božju volju i pozitivnu silu (anđeli). Za romsku zajednicu vrlo je važan odabir kumova kao suputnika kroz život djeteta te u slučaju gubitka roditelja „odabrane druge“ obitelji.

Običaji prošnje, zaruke, sjedinjavanja i vezivanja odvijali su se u ranoj dobi članova romske zajednice. „Romi su jako rano stupali u bračne zajednice (14, 15, 16, 17 godina), oni koji nisu bili u bračnoj zajednici do 18 godina starosti smatrali su se starim ili bolesnima.“⁸³ Isto tako, veći dio brakova bio je dogovoren između starijih članova obitelji te nerijetko kroz endogamiju. Odlukom roditelja mladić odlazi u prošnju kod djevojke s okićenom bocom u kojoj se nalazi rakija. Na kućnom pragu roditelj budućeg mladoženje nudi okićenu bocu ocu buduće mladenke. Ukoliko je otac prihvatio piće, mladićeva obitelj to shvaća kao pristanak na prošnju, u suprotnom je to znak da se prošnja ipak neće održati. Nakon što se svi okupe oko stola, otac mladića daje ponudu ocu djevojke te ukoliko on to potvrdi poziva svoju kćer na iznošenje mišljenja. Ukoliko djevojka prihvati prijateljstvo mladića, mladi si izjavljuju obećanja.

„Nakon njihovih riječi mladić daruje buduću suprugu bijelom ili crvenom ženskom košuljom (bijela ili crvena boja znak su nevinosti), a zatim buduća mladenka daruje mladića bijelom košuljom, javno se poljube i sjedaju za stol. Tada im najstariji muški član zajednice crvenom trakom ili crvenim rupcem veže ruke u znak sjedinjena i to tako da mladić ispruži svoju desnu ruku, a mladenka lijevu.“⁸⁴ Uz jelo i piće odvija

⁸¹ Na istome mjestu.

⁸² Isto, str. 45.

⁸³ Isto, str. 46.

⁸⁴ Isto, str. 47.

se daljnji razgovor vezan uz datum vjenčanja i sve ostale detalje o samom činu svadbe.

Nadalje, važan običaj u romskoj zajednici je i svadba. Čin romske svadbe započinje kroz pripreme u domu mladenke za dolazak mladoženje i njegovih pozvanika. Mladenka nije smjela obući svadbeno ruho sve do dolaska mladoženje na ulazni prag. „Prema tradiciji prilikom odlaska mladenke iz doma, kako bi se u zabavi skratilo vrijeme čekanja na oblačenje mlade, njena rodbina zadržavala je pristigle goste na ulazu tražeći od kuma novac kao plaću za odlazak mlade iz doma.“⁸⁵ Novac koji je rodbina dobila od kuma služi kao dar mladencima. Nadalje, roditelji mladenku izvode pred mladoženju te oni odlaze uz svadbenu povorku u mladoženjin dom, gdje ih dočekuju njegovi roditelji te uz zdravicu nazdravljaju mladencima. „Nakon ispijanja, mladenci bacaju čaše iza sebe da se razbiju, kako bi ih pratila sreća u zajedničkom životu.“⁸⁶ Čin svadbe završava s darivanjem, gdje se nerijetko daruju samo novci i dukati.

Zadnji običaj koji se analizira u vidu kulturne tradicije romske zajednice postupak je pogreba ili pokopa. Sam čin pospremanja pokojnika vezan je uz uži krug obitelji, odnosno člana obitelji koji je najbliži član pokojnika. Važno je reći da kod oblačenja muškog pokojnika sudjeluju samo muškarci, odnosno sinovi, dok su kod oblačenja pokojnice sudjelovale samo žene, odnosno kćeri. „Prilikom polaganja mrtvaca u mrtvački sanduk s njim se stavljalo rupčić, češalj, sapun, iglu, konac, nešto novca i obavezno njegov ili njezin osobni zlatni nakit.“⁸⁷ Pokojnik ili pokojnica morali su ležati jednu noć u domu te mu se kraj glave palila svijeća koja se čuvala godinu dana nakon njegove smrti. „Ta se svijeća ponovo pali na dan tri tjedna, tri mjeseca, šest mjeseci, devet mjeseci i godinu dana od smrti pokojnika. Godinu dana nakon smrti, nakon mise zadužnice ta se svijeća baca u vodu koja teče, ukoliko se rodbina nije odlučila na još žalovanja u trajanju od šest mjeseci.“⁸⁸ Nakon samog čina pokopa odlazilo se na misu te su se nakon nje svi okupili u domu pokojnika, kako bi održali karmine u njegovu čast.

⁸⁵ Isto, str. 48.

⁸⁶ Isto, str. 49.

⁸⁷ Isto, str. 50.

⁸⁸ Isto, str. 51.

4.3.2. Običaji Čeha

Godišnji običaji češke nacionalne manjine vezuju se uz adventske i božićne običaje, pokladne običaje, uskršnje običaje, podizanje „maja“ te žetvene svečanosti.

Adventski i božićni običaji Čeha vrlo su slični običajima lokalnog stanovništva Bjelovarsko-bilogorske županije, no ipak su osobiti te se obilježavaju kroz specifičnost češke tradicije. Najčešće se običaji Čeha vezuju uz različita ustaljena narodna vjerovanja donesena iz matične države. Osobit običaj koji se razlikuje od običaja drugih etničkih skupina s područja Bjelovarsko-bilogorske županije svakako su maškare. Prve maškare u adventskom razdoblju su *barbory* ili *barborky* te se održavaju na blagdan svete Barbare. Kostimi *barbory* omotani su bijelom plahtom, na glavi se nosi šešir, lice je prekriveno maramom, dok se u košarici nose bomboni koji se daruju djeci. Važno je spomenuti kako i Česi na blagdan sv. Barbare siju pšenicu te stavljaju granu voćke u vodu te će se njezinim cvatom donijeti blagostanje u dom. Nadalje, sljedeće maškare su *nikolinjske povorke* koje se obilježavaju na blagdan svetog Nikole kroz maskiranje i oživljavanje figura kao što su to *krampus*, *Nikola*, *pop*, *apostol*, *koza*. Isti običaj je češka narodna tradicija vezana uz blagdan sv. Lucije, a to je predviđanje vremena za sljedeću godinu kroz promatranje dana između sv. Lucije i Badnjaka. Spomenuti ćemo i običaj ophoda *betlehemara*. Ovo je božićna igra koja se najčešće provodila u mjestima u okolini grada Daruvara. „Končanički, brestovački i gornjodaruvarski betlehemari obilazili su najbliža češka naselja s božićnom igrom, u kojoj su glavne ličnosti bile anđeo, Fedor, Staho, Kuba i batja (posljednja dvojica u varijaciji: mladi Kuba, stari Kuba).“⁸⁹ Ova se igra više ne izvodi na području Bjelovarsko-bilogorske županije, no postoje brojni zapisi o njezinom izvođenju i samom scenariju. Badnjak i sam Božić slavili su se i slave se u obiteljskom okruženju. Običaji vezani uz sam Božić ne razlikuju se od običaja lokalnog stanovništva te možemo reći kako su Česi preuzeli veliki broj običaja od lokalnog stanovništva. Tako su, primjerice, Česi iz okolnih mjesta Daruvara, Grubišnog Polja i Bjelovara unosili slamu na Badnjak te je postavljali ispod stola. Na dan sv. Stjepana odlazi se prijateljima i obitelji čestitati Božić te se nerijetko odvija i koledovanje koje razveseli i zabavi sve žitelje ovoga područja.

⁸⁹ Heroldová, I. (1971.) Godišnji običaji daruvarskih Čeha, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol. 8, No. 1, str. 208.

Pokladni običaji brojni su među pripadnicima češke nacionalne manjine te se nazivaju *vostatki*. Pokladno razdoblje kreće poslije Svijećnice, blagdana sv. Blaža i sv. Matije. U pokladnoj povorci najčešće sudjeluju samo muškarci, a žene su bile zadužene za pripremu maski i kostima. Postojale su tradicionalne maske kao što su „laufr, strakapoun, mladoženja s nevjestom, gospođe, plesači, Židovi, Cigani, djed s babom, Turčin, medvjed, konj“⁹⁰. Također su u povorci sudjelovale i maske koje su predstavljale ostale seljake te maske prema individualnoj zamisli. Laufr je obučen u bijelo. Na kostim su mu ušivene vrpce, dok mu se na glavi nalazi šiljasta kapa i bič koji nosi u ruci. Turčin ima crvene hlače i plavu bluzu te fes na glavi i sablju u ruci. Ciganke gataju iz karata, dok su Židovi prodavali različite predmete. Navedene pokladne povorke ili maškare prolazile su kroz seoska mjesta te se zaustavljale u svakoj kući. Prvi je ulazio laufr koji je predvodio povorku te im je bičem davao znaka kada mogu ući u kuću. Maškare su u znak zahvale dobivale od domaćina kuće krafne i piće te na kraju običaja nagrađivali su ih i novcem. Danas se pokladne povorke održavaju samo u nekim mjestima. Posebno je zanimljiva pokladna povorka u Končanici te je ova tradicija uvrštena u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Analizirana je u prethodnim poglavljima.

Uskršnji običaji koji su se zadržali sve do danas svakako su post i nemrst kojih se pridržava većina starije generacije češke nacionalne manjine. Nadalje, običaji koji su se sačuvali su oni koji se obilježavaju za vrijeme Cvjetne nedjelje, odnosno Cvjetnice. Zanimljiv je običaj „iznošenja smrti“ koji predstavlja iznošenje zime, odnosno dolazak proljeća. Djevojčice bi pripremile snop slame te ga ukrasile s maramom te bi kroz pjesmu i ples prolazile selom. Ovaj običaj završava njezinim paljenjem i bacanjem u vodu. Isto tako, dječaci su pripremali snop slame na koji bi navukli hlače te bi ga zapalili i bacili u vodu. Sljedeći običaj je donošenje ljeta, gdje su djevojčice koledovale te slavile dolazak ljeta. Djevojčice koje su sudjelovale kao koledari kao nagradu su dobile jaja i novac. Česi su nosili cvijeće na blagoslov u crkvu na samu Cvjetnicu, posebice cicemace. „Taj su običaj doseljenici donijeli iz Češke, a nastavili su ga održavati zajedno s hrvatskim stanovništvom u ovdašnjim katoličkim crkvama.“⁹¹ Pred Uskrs, običaj je prestati zvoniti na crkvama. Stoga su češki mladići imali običaj šetati selom i čegrtaljkaama proizvoditi zvuk koji je u to

⁹⁰ Isto, str. 224.

⁹¹ Isto, str. 228.

vrijeme oponašao zvuk crkvenih zvona. Starije stanovništvo na Veliki petak i danas ima običaj umivanja na otvorenom netom prije izlaska sunca. Običaj bojanja pisanica u češkoj kulturi obavlja se na Uskršnji ponedjeljak, dok lokalni žitelji bojanje pisanica održavaju na Veliki petak. Običaj Čeha je i koledanje koje provode mlađe, no i starije generacije.

Podizanje „maja“ izrazito je zanimljiv običaj češke nacionalne manjine koji se održava svake godine u svibnju. To je običaj neženjenih momaka koji se održava 1. svibnja. „Sastoji se od slijedećih dijelova: 1. podizanje malih „majeva“ djevojkama, 2. podizanje velikih centralnih „majeva“ u sredini sela, 3. majska plesna zabava prve nedjelje poslije podizanja „majeva“ i 4. majska plesna zabava povezana s obaranjem ili citacijom „maja“.“⁹² U nastavku će se opisati *podizanje maja* u mjestu Hercegovac pokraj Grubišnog Polja. *Maj* je oguljeno stablo, najčešće hrasta ili jele, visoko 30-35 metara⁹³ te se postavlja ispred mjesnog doma u Hercegovcu. Stablo je ukrašeno s vijencem te bocama rakije. Nadalje, postoje i *majke*, stabla breze koje se postavljaju ispred domova slobodnih djevojaka. Podizanje „maja“ predstavlja zabavu između mladića i djevojaka iz Hercegovca. U prošlosti su u ovom običaju sudjelovali samo pripadnici češke nacionalne manjine, dok je danas ovaj običaj prihvaćen i od strane lokalnog stanovništva. Zabava počinje tako da mladići posjećuju djevojke u njihovim rodnim kućama te mole roditelje dopuštenje za odlazak djevojke na zabavu. Ukoliko roditelji prihvate, djevojka prihvaća buket cvijeća darovan od strane mladića te ulazi u povorku. Prilikom ulaska u povorku, kitica cvijeća je vraćena mladiću te ju on predaje slijedećoj djevojci. Nakon povorke održava se ples te se odabiru plesni parovi.

Važan je i običaj žetvenih svečanosti koje su uvedene 1928.⁹⁴ Današnje žetvene svečanosti običaj su koji sadrži povorku i plesnu zabavu te se održava ljeti. Žetvene svečanosti prikazuju završetak rada, odnosno ubiranje žita i njegovo spremanje. Ovaj običaj za vrijeme Jugoslavije održavao se svake godine u različitim mjestima te su se vodile pripreme te uređenje okućnica i javnih prostora. Danas je najpoznatija manifestacija žetvenih svečanosti Dožinky koje se održavaju u Končanici te predstavljaju najveću manifestaciju češke nacionalne manjine na području Bjelovarsko-bilogorske županije. „Najdojmljiviji dio Dožinky je žetvena povorka

⁹² Isto, str. 235.

⁹³ Isto, str. 236.

⁹⁴ Isto, str. 237.

skupina u narodnim nošnjama i alegorijskih kola. Na čelu povorke su simboli žetvenih svečanosti: vijenac ispleten od raznih vrsta žitarica i ukrašen cvijećem i vrpcama, kruh i sol - izraz poštovanja, susretljivosti i prijateljstva prema svim ljudima dobre volje, i žetveni stup – majpan, koji zajedno nose predstavnici svih Čeških beseda u Hrvatskoj.⁹⁵

4.4. Narodne predaje Bjelovarsko-bilogorske županije

Šumske dekle mitološka su bića koja prema pričama lokalnih žitelja obitavaju u šumama na području Bilogore. Ova su bića iznimno niskog rasta te im se lica i tijelo ne razlikuju od djevojaka. Lica su im čista, tijelo im je obraslo dlakom te imaju iznimno duge ruke i noge, stoga mogu brzo trčati kroz šume. Isto tako, odjeću ne nose na sebi. Nerijetko se spominje kako su se bojale ljudi, no često su ulazile u dvorišta žitelja seoskih mjesta na Bilogori.

Vile su mitološka bića koja se često spominju među stanovništvom na području Republike Hrvatske, ali i na području Bjelovarsko-bilogorske županije. Lokalno stanovništvo ovog područja opisuje ih kao bića koja su obučena u bijelo, s koprenama na glavi. „Vile se najčešće javljaju pojedinačno. Kad plešu kolo, onda ih obično ima deset, a inače se mogu još susresti u grupicama od po tri, pet ili sedam njih.“⁹⁶ Prema narodnim predajama vile se nerijetko pretvaraju u cvijet, leptira ili pticu.

Mali lovci su prema narodnim predajama bića koja se nalaze po šumama te su nižeg rasta od muškaraca. Često ih se susretalo po šumama te su obučeni u zelena odijela. Nerijetko su ih susretali muškarci koji su radili po šumama kao drvosječe te su netom nakon susreta pobjegli. Mali lovci su uz sebe imali i pse koji nisu ostavljali tragove te su bili izuzetno mali. Lokalno stanovništvo njihove pse opisuje kao pse male kao „miševе“. Važno je reći kako su ih se ljudi bojali te su u njima izazivali nemir i strah.

Mali je mitološko biće koje je okarakterizirano kao demon, odnosno vrug s crvenom kapicom. „Ljudi pričaju da se najčešće može vidjeti u polju, pokraj kakve

⁹⁵ Dožinky 2018-Končence, <https://www.dozinky.com.hr/>, pristupljeno 09. svibnja 2021.

⁹⁶ Lovrenčević, Z. (1970.) Mitološke predaje Bilo-gore, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol. 7, No. 1, str. 77.

živice i sl., ali ako izađe na put ili križanje, onda obično jaši na konju. Visinom je nalik dječaku od pet do sedam godina, ali po obrazu bi mu moglo biti oko četrdeset godina.⁹⁷ Zanimljivo je kako ovaj demon među žiteljima Bjelovarsko-bilogorske županije zapravo predstavlja dobroćudno mitološko biće. Mali je zaštitnik običaja te potpora u bračnim zajednicama. Žitelji smatraju kako je ovaj demon dobar prijatelj ukoliko su i oni dobri prema njemu.

Sena je nadnaravno biće za koje se smatra kako živi u podzemlju ispod Bilogore. „Čim se smrači, izlazi ona na površinu zemlje i leti iznad međa i ako tuda naiđe koje ljudsko biće, pograbi ga i odnese pod zemlju. Žene i djecu pojede, a muškarce zadrži kao ljubavnike ili sluge.“⁹⁸

Induljeri su mitološka bića koja su opisana kao mjernici te su viđeni predvečer na čistinama oko sela, a nerijetko i na livadama. „Na nogama su im teške cipele i kožnate dokoljenice, a o ramenu im vise torbe sa zemljišnim mapama i mjerničkim lancima. Za njima idu seljaci s lampašima i kolčićima, svađaju se oko zemlje i međa, a mjernici mjere.“⁹⁹

Vještice su nadnaravna bića koja se pojavljuju u gotovo svim kulturama i našim područjima. Kajkavsko stanovništvo Bjelovarsko-bilogorske županije naziva ih coprnicama, dok ih štokavsko stanovništvo naziva vješticama. Vještice su neuglednog izgleda, nerijetko raščupane te se često prerušavaju. Prema narodnim predajama ovog područja vještice se najčešće pretvaraju u pse ili mačke koje se umiljavaju seljanima te prouzročuju razne nesretne događaje.

Pintari ili bačvari poznata su mitološka bića na području Bjelovarsko-bilogorske županije. Kako je ovaj kraj u prošlosti bio iznimno bogat vinogradima postojala je i velika potreba za pintarima, odnosno bačvarima. „Kad je 1890. filoksera i ovdje uništila vinograde, nestalo je i pintara, a po selima je zamuknulo lupanje čekićima – toliko karakteristično za njihov zanat.“¹⁰⁰ S vremenom se sjećanje na lupanje pintara pretvorilo u svojevrzni simbol smrti te se on prenosi s generacije na generaciju. Ukoliko netko začuje lupanje nalik bačvarskom lupanju, smatra se kako će ta osoba morati umrijeti za tri dana.

⁹⁷ Isto, str. 82.

⁹⁸ Isto, str. 84.

⁹⁹ Isto, str. 85.

¹⁰⁰ Isto, str. 89.

Nadalje, sljedeća mitološka bića su suđenice, odnosno tri žene obučene u bijelo koje dolaze u kuću nakon rođenja novorođenčeta. One se pojavljuju prvu noć nakon rođenja djeteta, najčešće oko ponoći. Ova bića, prema narodnom vjerovanju, te večeri odlučuju koliko će dugo novorođena osoba živjeti te kakav će joj biti život.

Sljedeće mitološko biće je glođan. Ovim su bićem na području Bilogore roditelji strašili neposlušnu djecu. „Glođan je mračna tamna sjena bez pravog ljudskog obličja. Ima velike iscerene zube, crne, duge dlakave ruke i prste s oštrim pandžama.“¹⁰¹ Glođan se prema pričama najčešće skrivao u tamnim mjestima, posebice tavanima, odakle je vrebao zločestu djecu.

Nadalje, babaroga je isto tako jedno od mitoloških bića s kojima su se zastrašivali najmlađi žitelji Bjelovarsko-bilogorske županije. Prema narodnim predajama ovoga kraja, babaroga je biće u obliku žene, odnosno starice koja je ovijena u crni plašt ili ponekad i haljinu. Često ju se kroz priče može usporediti i s vješticom ili coprnjicom. Kao što je već prethodno navedeno, s Babarogom su se zastrašivala neposlušna djeca kroz priče kako će ih ona odnijeti u svoju kolibu negdje nasred Bilogore.

Mora je okarakterizirana kao biće koje prouzročuje nemiran san, odnosno možemo je usporediti kao noćnu moru. To je crna sjena, odnosno pojava koja muči usnulu osobu. „Čovjek koga mora siše – baca se u snu, prevrće, stenje, hvata se rukama za prsa i vrat, teško diše... a kad se probudi, priča kako je sanjao da ga neki strašan stvor davi ili da ga je nešto ganjalo preko brda.“¹⁰²

Vragovi su nadnaravna bića koja izbjegavaju groblja i okolinu oko crkve. Prema predajama ovoga kraja, najčešće su se susretali na livadama, u šumama ili na raskrižju lokalnih cesta. Izgledom su vrlo slični ljudima, različito je što imaju rogove, kopita i rep. Zanimljivo je kako lokalno stanovništvo ovoga kraja ne smatra da su vragovi zastrašujući, već ih njihov susret samo može odvratiti od vjere. Ipak smatraju kako moraju biti mudri i lukavi pri susretu s vragom te izbjeci odlazak u „pakao“. „Najvažniji im je zadatak da ljude odvrćaju od vjere i da ih zapisuju u svoju knjigu –

¹⁰¹ Isto, str. 91.

¹⁰² Isto, str. 94.

koga u nju zapišu, osigurano mu je mjesto u paklu ukoliko se nekim lukavstvom ne spasi.“¹⁰³

Svećarec je okarakteriziran kao div kojeg se može najčešće susresti na raskrižju lokalnih putova i u šumama. Svećarec se susreće ukoliko uvečer na nebu ima zvijezda. Zanimljivo je kako se vjerovanja o njemu razlikuju od mjesta do mjesta. Mještani pojedinih sela smatraju kako je visok kao kuća, a neki da je visok kao stablo jablana. Svećarec u svojim rukama nosi svijeću, stoga je i dobio naziv svećarec. Ukoliko netko sretno svećarca i ugasi mu se svijeća u rukama, smatra se kako će netko osobi blizak umrijeti za tri dana.

Mrak je nadnaravno biće za koje lokalno stanovništvo smatra da je zlo i negativno biće. „Mrak je neki zloduh koji se noću javlja po putovima i stazama, ali zna doći i u dvorišta.“¹⁰⁴ Ovo mitološko biće najčešće napada žene, ali i muškarce koje susreće po noći te ih opsjeda.

Zemaljski duh zapravo je patuljak s bradom kojeg su susretali mještani i rudari oko Šandrovca i Mišulinovca pokraj Bjelovara. Dom zemaljskog duha ili patuljka su rudnici, odnosno prokopi ispod ovih sela.

Sljedeće nadnaravno biće je vodenjak, za kojeg se vjeruje kako živi u potocima pokraj rijeka na području Bjelovarsko-bilogorske županije (Česme, Ilove i Bjelovacke). Na ovim rijekama se ponegdje može pronaći vir, odnosno dublje mjesto u rijeci gdje se nekoć lokalno stanovništvo kupalo. Ukoliko je netko stradao, smatralo se kako ga je vodenjak povukao na dno.

4.5. Bilogorske poslovice

Na području Bjelovarsko-bilogorske županije poslovice se koriste od davnina te su se osobe koje su ih koristile u pravodobno vrijeme smatrale duhovite. Cilj poslovica je bio u prošlosti, ali i danas, da se usmeno prenose sa starijih generacija na nove. Poslovice su se koristile u poučne svrhe, odnosno kako bi netko uvidio

¹⁰³ Isto, str. 95.

¹⁰⁴ Isto, str. 96.

svoje pogreške te ih ispravio. Prema Lovrenčeviću¹⁰⁵, najčešće korištene poslovice su:

Bolje stoput dati, neg' jedanput prositi.

Da je graj dobar i cucak b' ga io.

Da je žena dobra i Bog bi je imo.

Hvala ne ide u džep.

Kad babe i djeca imaju novaca, kramari trže.

Lako je na tuđa leđa i stotinu batina dat.

Muž se ženi po licu poznaje, a žena mužu po košulji.

Neće grom u koprive, ali može kraj koprive u hrast.

Ne idi u svatove bez dobra želuca, široka grla i duboka džepa.

Od juve su debele noge.

Svoj kruh jedi, tuđu brigu ne vodi.

Tko u mladosti ne djetinjavi, sigurno će u starosti.

Za dobrim se konjem i prašina diže.

4.6. Dječje igre

Dječje igre kao dio nematerijalne kulturne baštine danas su većinom izgubljene radi gubljenja starijih generacija koje su ih obilježavale i igrale, no ipak je ostao zabilježen veliki broj dječjih igara, odnosno pjesmica kao što su to brojalice, uspavanke, molitvice, brzalice, rugalice, pitalice, zagonetke i igre. Brojalice su dječje pjesme čiji je sadržaj povezan s brojevima. Prema Matuncijedne od najpoznatijih brojalice svakako su *Jedna vrana gakala, Eci, peci, pec* i *Tri mesara muhu klala*. Nadalje, najpoznatije uspavanke su *Nuna, nena, Spava, spava malo dete, Imam*

¹⁰⁵ Lovrenčević, Z. (1971.) Bilogorci u poslovicama, *Poseban otisak iz knjige „Zbornik za narodni život i običaje“*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, str. 497.-500.

*janje maleno*¹⁰⁶. Molitvice su bile sastavni dio života žitelja Bjelovarsko-bilogorske županije te su radi izrazitog poštivanja vjere molitvice učile i mlađe generacije. Brzalice su pjesme kratkih stihova koje se izgovaraju brzo i što točnije. Najpoznatija brzalice na ovome području je *Petar Petru plete petlju*. Zanimljivo je kako i današnje mlađe generacije znaju ovu brzalicu te je nerijetko koriste u školi i u društvu. Rugalice su među djecom predstavljale neku vrstu zabave te istovremeno i javno osuđivanje postupaka drugih ljudi. Rugalice koja se i danas najviše koristi su *Cura i dečko zaljubljeni par* te *Tuži baba Reza*. „Pitalice jesu osobit starinski oblik zagonetki koje traže brzinu i dosjetljivost slušatelja, potiču na razmišljanje i povezuju zajednicu, ali i provjeravaju znanje i odaju snagu duha našega puka.“¹⁰⁷ Sljedeće pjesmice povezane s djecom su i zagonetke koje su se koristile u izučavanju djece, kao i prethodno navedene pitalice. Igre koje su se najčešće igrale između mlađih generacija lokalnog stanovništva zabilježene su u velikom broju, a to su prema Matunci sljedeće: „Žabe, labe; Dan – noć; Pijevac; Tačke; skakanje preko vijače; igra lovača; pinkelonke; Crna kraljica, jen, dva, tri; Care, care, govedare; Voli – ne voli i graničar. Na području Bjelovarsko-bilogorske županije igrale su se i igre uz pjesmu i ples. Pjesmice koje su se najčešće pjevale uz ove igre su *Ide maca oko tebe, Igraj kolo u dvadeset i dva, Mi smo djeca vesela* i *Mlada seja kolo vodi*.

4.7. Tehnike tkanja

Seoska domaćinstva često su posjedovala i tkalački stan gdje su se žene okupljale te izrađivale različite tkanine. Na tkalačkom stanu se tkalo obično platno bez uzoraka. Sirovina se koja se koristila bila je najčešće lan i konoplja te vuna, svila i pamuk. Nadalje, tehnike tkanja koje su se koristile bile su naopaki prijeboj, vutlek i u zev¹⁰⁸. Naopaki prijeboj dobio je ime zbog prebiranja motiva s naopačke strane. Vutlek je tehnika tkanja kojom se dobivaju šupljikavi ukrasi, odnosno vutle. U zev je slijedeća tehnika pri kojoj se koristi bijela i crvena nit koje se međusobno preklapaju. Tom tehnikom su se tkale marame i pregače.

¹⁰⁶ Matunci, G., M., Matunci, J. (2010.) *Djeca se šale: Dječje igre Bilogore*, Općina Veliko Trojstvo, Veliko Trojstvo, str. 29.-35.

¹⁰⁷ Isto, str. 64.

¹⁰⁸ Moslavac, S. (2019.) Tehnike tkanja, Horvat, S. (ur.) *Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije 2019.*, Čvor, Bjelovar, str. 18.

Žiteljice Bjelovarsko-bilogorske županije nerijetko su izrađivale različite vrste čipke i vezova. Vez i ornamentika jedan su od vještina ukrašavanja tkanina, plahti, jastučnica, marama i ručnika. Ova vrsta ukrašavanja prenosila se sa starijih generacija na mlađe. Uzorci, fele, mustre su se ispisivale na masnom papiru te su ih seoske žene međusobno razmjenjivale. Šupljika je vez koji se radi koncem na tankom lanenom platnu. Najčešće je bijele boje te ga lokalno stanovništvo naziva šlingovez. „Započinje se iscrtavanjem motiva na podlozi, zatim se presječe po horizontali i vertikalni te opšije bodom prošivanja.“¹⁰⁹ Isto tako, žiteljice ovog područja koristile su i vezove kao što su to obament, plosni vez i pečki vez. Obamentom su se ukrašavali rubovi marama, plahte, pregače te ostala posteljina. Plosnim i pečkim vezom ukrašavale su se poculice, odjevni i ostali predmeti. Ostali vezovi koji su se koristili među žiteljicama najčešće su bili polukrižići, križići, kosi plosni bod, ovijenac, opletuša, utkanica, pisanac i pružanka. Za fine tkanine koristili su se toledo i perzijski vez. Najčešće su se koristili na posteljini i ženskom donjem rublju.

4.8. Tradicija sajmova u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji

Tradicija sajmovanja u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji seže od srednjeg vijeka. Sajmovi su se u to vrijeme održavali oko crkve gdje su se okupljali vjernici te su se na ovim mjestima okupljali trgovci koji su prodavali svoju robu. Na sajmovima se prodavala različita vrsta robe i stoke. Prvi zapis o sajmu na području Bjelovarsko-bilogorske županije seže iz 13. stoljeća¹¹⁰ te se održavao u okolici Čazme. Isto tako, osim u Čazmi održavali su se sajmovi i u mjestima kao što su Rovišće i Jakobove Sredice. U 18. stoljeću grad Bjelovar dobiva vlastito sajmište na današnjem trgu Stjepana Radića. „Utemeljiteljica grada Bjelovara poveljom od 26. veljače 1772. godine daje Bjelovaru i sajamske privilegije.“¹¹¹ Tom poveljom carica Marija Terezija odobrila je održavanje dva godišnja sajma i tjedne sajmove četvrtkom. Zanimljivo je kako su današnji sajmovi i masovni odlazak na gradsku tržnicu dio tradicije lokalnog stanovništva. Dakle žitelji grada Bjelovara na ovim se mjestima okupljaju upravo

¹⁰⁹ Moslavac, S. (2019.) Bijeli vez – šupljika, Horvat, S. (ur.) *Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije 2019.*, Čvor, Bjelovar, str. 38.

¹¹⁰ Medar, M. (1999.) *Sedam stoljeća sajmovanja na području Bjelovarsko-bilogorske županije*, Bjelovarski sajam d.o.o. i Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar, str. 13.

¹¹¹ Isto, str. 15.

četvrtkom. „1873. godine Gradsko poglavarstvo ukida dosadašnjih dvanaest mjesečnih i dva godišnja sajma, te uvodi četiri godišnja i tjedne sajmove.“¹¹² Nadalje, u 20. stoljeću razvija se stočarstvo pa je povećan i broj održanih sajмова kako bi se razvio promet stoke. Prvi međužupanijski izložbeno-prodajni stočarski i gospodarski sajam održan je u Gudovcu 1993.¹¹³ te se svake godine nastavlja održavati stočarski i gospodarski sajam u Gudovcu kao tradicija Bjelovarsko-bilogorske županije. Danas se ovaj sajam održava dva puta godišnje, u proljeće i jesen.

¹¹² Isto, str. 25.

¹¹³ Isto, str. 66.

ZAKLJUČAK

Nematerijalna kulturna baština važan je dio kulturnog identiteta pojedinca, ali i obitelji, zajednice, mjesta, područja ili nacije. Upravo je nematerijalna kulturna baština neizostavan dio, odnosno element kulturnog identiteta koji sudjeluje kao “posrednik” između pojedine osobe i kulture. Nadalje, definirali smo kako je nematerijalna kulturna baština umijeće, znanje, običaji, usmena predaja, tradicija, prostori na kojoj se njeguje tradicija i brojni drugi važni oblici. Upravo navedeno je dio kulturnog identiteta koji se mora promicati i prezentirati kako bi se ostvarilo još veće bogatstvo kulturnog kapitala jedne zajednice ili područja. Valorizacijom iste povećava se ponos i pripadnost žitelja određenog područja, ali i pruža dodatan sadržaj turističke ponude.

Nadalje, Bjelovarsko-bilogorska županija svakako je jedno od područja Republike Hrvatske bogato kulturnom raznolikošću, tradicijom, kulturom rada i življenja, običajima, usmenim predajama, plesovima i folklornim tradicijama koje se prenose s generacije na generaciju. Ovo je području zaista vrlo bogato i zanimljivo za istraživanje nematerijalne kulturne baštine s lokalnog, regionalnog, ali i nacionalnog aspekta. Analizom nositelja nematerijalne kulturne baštine uvidjeli smo kako je Bjelovarsko-bilogorska županija multikulturalno područje s brojnim nacionalnim manjinama i subetničkim skupinama koje uvelike pridonose njezinom kulturnom životu i bogatstvu.

Analizom Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske definirala su se sva kulturna dobra s područja Bjelovarsko-bilogorske županije koja su popisana i zaštićena od strane Ministarstva kulture. Tako je uistinu velik broj nematerijalnih kulturnih dobara Bjelovarsko-bilogorske županije prepoznat i uvršten u Registar kulturnih dobara Ministarstva Republike Hrvatske. Nadalje, samom analizom nevaloriziranih kulturnih dobara nematerijalne kulturne baštine ove županije i nedostupnošću informacija zaključila sam kako ipak postoji velik broj kulturnih dobara nematerijalne kulturne baštine koja su neprepoznata i nedovoljno istražena od strane povjesničara, etnologa i antropologa te ih je potrebno detaljno istražiti. Tako su ovim radom i samim istraživanjem prepoznati brojni oblici nevalorizirane nematerijalne kulturne baštine, a to su svakako folklorno stvaralaštvo, običaji lokalnog stanovništva i nacionalnih manjina, usmene predaje, tradicija tkanja i

tradicija sajmovanja. Smatram kako će se u budućnosti ovim diplomskim radom omogućiti i potaknuti zaštita nedovoljno poznate nematerijalne kulturne baštine koja se može valorizirati te kao takva postati dio turističke ponude Bjelovarsko-bilogorske županije kroz njezinu bolju prezentaciju i promociju. Prema tome su se ciljevi ovoga rada izvršili te je definiran sam pojam nematerijalne kulturne baštine, analizirala se nematerijalna kulturna baština Bjelovarsko-bilogorske županije uvrštena i popisana u Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture Republike Hrvatske te je istovremenoprepoznat pozamašan brojne nevalorizirane nematerijalne kulturne baštine koju je potrebno hitno zaštititi. Stoga možemo reći kako je hipoteza ovoga rada dokazana te je nematerijalna kulturna baština Bjelovarsko-bilogorske županije uistinu važan dio kulturnih dostignuća lokalnog stanovništva i dio njihovog kulturnog identiteta te ju je stoga važno prepoznati i zaštititi.

POPIS LITERATURE

Knjige:

- 1) Čačić, M. (2011.) *Konjički turizam u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji*, Regionalna razvojna agencija Bjelovarsko-bilogorske županije d.o.o., Bjelovar
- 2) Đurđević, G. (2009.) *Povijest i običaji autohtonih hrvatskih Roma – Lovara*, Centar savjetovanja, edukacije i kulture Roma, Bjelovar
- 3) Ivančan, I., Lovrenčević, Z. (1969.) *Narodni plesovi Hrvatske 3: Bilogora*, Prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb
- 4) Lovrenčević, Z. (2012.) *Folklorna glazba Bilogore*, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku
- 5) Matunci, G., M. (2017.) *Bilogora u pjesmi i plesu: pripjevki naši bilogorski*, Tiskara Horvat Bjelovar, Bjelovar
- 6) Matunci, G., M. (2012.) *Božić: bilogorski običajnik: Božićnica KUD-a „Veliko Trojstvo“*, Općina Veliko Trojstvo, Bjelovar
- 7) Matunci, G., M. (1988.) *Narodna nošnja Bilogore: priručnik za rekonstrukciju nošnje*, Kulturno prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb
- 8) Matunci, G., M., Matunci, J. (2010.) *Djeca se šale: Dječje igre Bilogore*, Općina Veliko Trojstvo, Veliko Trojstvo
- 9) Medar, M. (1999.) *Sedam stoljeća sajmovanja na području Bjelovarsko-bilogorske županije*, Bjelovarski sajam d.o.o. i Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar
- 10) Pleadin, J. (2019.) *110 godina esperanta u Bjelovaru*, Društvo esperantista Bjelovara, Bjelovar
- 11) Sitta, S. (1997.) *Pisanice bjelovarskog kraja*, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar,
- 12) Vuk, I. (1997.) *Martinjsko krštenje mošta*, Ivo Vuk, Bjelovar

Publikacije:

- 1) Carek, R. (2004.) Nematerijalna kulturna baština: UNESCO i njegova uloga, *Informatica museologica*, Vol. 35, No. 3-4, str. 69.-71.

- 2) Gerić, B. (1990.) Bjelovar od trgovišta do krajiške gradske općine, *Muzejski vjesnik: Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, Vol. 13, No. 13, str. 34.-38.
- 3) Heroldová, I. (1971.) Godišnji običaji daruvarskih Čeha, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol. 8., No. 1., str. 199.-250.
- 4) Herout, V. (2008.) Kulturno-prosvjetni rad Čeha na prostoru Bjelovarsko-bilogorske županije, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, No. 2., str. 125.-141.
- 5) Hrovatin, M. (2012.) Procesi očuvanja i popisivanja nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, No. 36., str. 125.-136.
- 6) Lovrenčević, Z. (1972.) Aerofoni instrumenti u Bilo-gori, Bošković-Stulli, M. (ur.), *Narodna umjetnost: godišnjak instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu*, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb, str. 159.-194.
- 7) Lovrenčević, Z. (1971.) Bilogorci u poslovicama, *Poseban otisak iz knjige „Zbornik za narodni život i običaje“*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, str. 491.-502.
- 8) Lovrenčević, Z. (1971.) Duda u Bilogori, *Rad XV-og kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*, Sarajevo: Oslobođenje, Sarajevo, str. 361.-370.
- 9) Lovrenčević, Z. (1970.) Mitološke predaje Bilo-gore, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, Vol. 7, No. 1., str. 71.-99.
- 10) Matić, T. (2020.) Narodni običaji Bilogore. Dragičević, M., Sitta, S., Karlo, K. (ur.) *Ab ovo: od gudovačke pisanice do europskih uskrasnih tradicija*, Zbornik radova, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar
- 11) Matunci, G., M. (2001.) Bilogorske svirale, Bartolić, Z. (ur.), *Hrvatski kajkavski kolendar 2001.*, Čakovec, str. 196.-200.
- 12) Škiljan, F. (2018.) Nacionalni identitet Mađara – rituali i svakodnevica u sjećanju/pamćenju pripadnika zajednice (Požeško-slavonska, Virovitičko-podravska, Bjelovarsko-bilogorska županija), *Zbornik Janković*, Vol. III, No. 3, str. 198.-229.

- 13) Vaculik, J. (2008.) Emigracija Čeha u Hrvatsku i njihova poslijeratna reemigracija, *Radovi Zavoda za znanstveno istraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, No. 2., str. 117.-123.

Članci u godišnjim publikacijama:

- 1) Moslavac, S. (2019.) Bijeli vez – šupljika, Horvat, S. (ur.) *Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije 2019.*, Čvor, Bjelovar, str. 38.
- 2) Moslavac, S. (2019.) Čipka, Horvat, S. (ur.) *Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije 2019.*, Čvor, Bjelovar, str. 30.
- 3) Moslavac, S. (2019.) Tehnike tkanja, Horvat, S. (ur.) *Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije 2019.*, Čvor, Bjelovar, str. 18.
- 4) Stari zanati – Kovač, *Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije 2016.*, Čvor, Bjelovar, str. 38.

Članci u novinama:

- 1) Zapovijed pod lipom, *Dobar život: prilog tjednika Bjelovarac, srpanj 2015.*, sv. 3, Br. 3388 (2015.), str. 21.

Internet:

- 1) Belaj, M., *Martinje - o običajima u hrvatskoj vinogradarskoj tradiciji na dan Sv. Martina*, Institut za etnologiju i folkloristiku, <https://www.ief.hr/docs/dogadjanja/belaj%20martinje.pdf>, pristupljeno 29. svibnja 2021.
- 2) Bjelovarsko-bilogorska županija, u: Hrvatska enciklopedija, *mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=8000>, pristupljeno 20. svibnja 2021.
- 3) Centar tradicijskih obrta Bjelovar, Turistička zajednica Bjelovarsko-bilogorske županije, <http://www.tzbbz.hr/turisticka-ponuda/bjelovar/centar-tradicijskih-obrta-bjelovar>, pristupljeno 20. travnja 2021.
- 4) Civilno društvo: Baza udruga, Bjelovarsko-bilogorska županija, <https://bbz.hr/civilno-drustvo/detaljnije/baza-udruga>, pristupljeno 24. svibnja 2021.

- 5) Convention for the Safe guarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO, <http://www.unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000132540>, pristupljeno 29. svibnja 2021.
- 6) Dožinky 2018-Končevice, <https://www.dozinky.com.hr/>, pristupljeno 09. svibnja 2021.
- 7) Esperanto, u: Hrvatska enciklopedija, *mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18392>, pristupljeno 15. svibnja 2021.
- 8) Katakombni Srbi, VSNM BBŽ, <http://www.srbibbz.hr/>, pristupljeno 24. svibnja 2021.
- 9) O županiji – demografska struktura, Bjelovarsko-bilogorska županija, <https://bbz.hr/bjelovarsko-bilogorska-zupanija/detaljnije/demografska-struktura>, pristupljeno 20. svibnja 2021.
- 10) O županiji – zemljopisni položaj, Bjelovarsko-bilogorska županija, <https://www.bbz.hr/bjelovarsko-bilogorska-zupanija/detaljnije/zemljopisni-položaj>, pristupljeno 20. svibnja 2021.
- 11) Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>, pristupljeno 24. travnja 2021.
- 12) Pravilnik o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, Narodne novine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_04_37_652.html, pristupljeno 22. svibnja 2021.
- 13) Registar kulturnih dobara, Ministarstvo kulture, <https://registar.kulturnadobra.hr/>, pristupljeno 20. travnja 2021.
- 14) Romska kuća, Turistička ponuda, Turistička zajednica Bjelovarsko-bilogorske županije, <http://www.tzbbz.hr/turisticka-ponuda/bjelovar/romska-kua>, pristupljeno 24. travnja 2021.
- 15) Zajednica kulturno-umjetničkih udruga Bjelovarsko-bilogorske županije, Turistička zajednica Bjelovarsko-bilogorske županije, <http://www.tzbbz.hr/turisticka-ponuda/bjelovar/zajednica-kulturno-umjetnichkih-udruga-bjelovarsko-bilogorske-zhupanije>, pristupljeno 26. svibnja 2021.
- 16) Zakon o potvrđivanju konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, Narodne novine, <https://www.narodne->

novine.nn.hr/clanci/medunarodni/full/2005_06_5_47.html, pristupljeno 29. svibnja 2021.

- 17) Zaštitni radovi na nematerijalnim kulturnim dobrima, Ministarstvo kulture, <http://www.min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/zastitni-radovi-na-nematerijalnim-kulturnim-dobrima-9103/9103>, pristupljeno 29. svibnja 2021.

POPIS PRILOGA

Slika 1. Romska etno-kuća autohtonih hrvatskih Roma Lovara

Slika 2. Dude

Slika 3. Tradicija kovačkog i potkivačkog obrta Stjepana Legca

Slika 4. Običaj čitanja „Zapovijedi pod lipom”

Slika 5. Maškaradi

Slika 6. Čipka na drot

Slika 7. Narodna nošnja Bjelovarsko-bilogorske županije

SAŽETAK

Nematerijalna kulturna baština važna su kulturna dobra koja se vezuju uz život, rad i samo stvaralaštvo naroda, odnosno puka. Stoga je jasno kako su nematerijalna kulturna dobra važan element kulturnog identiteta lokalnog stanovništva određenog mjesta, zajednice, područja ili države. Donošenjem UNESCO-ve Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine i njezinim prihvaćanjem od strane Republike Hrvatske stvaraju se preduvjeti za njezinu zaštitu. Daljnjim donošenjem zakona i pravnih okvira utvrđuju se postupci i načini njezine zaštite. Bjelovarsko-bilogorska županija danas je multikulturalan prostor na kojemu žive različite nacije i subetničke skupine koje su svojim suživotom „ostvarile“ vrlo velik broj nematerijalnih kulturnih dobara. Određeni broj njih upisan je i uvršten u Registar kulturnih dobara, no istovremeno je prepoznat veliki broj nevaloriziranih i nezaštićenih nematerijalnih dobara. Tako je izrazito važno zaštititi i folklorno stvaralaštvo s područja Bjelovarsko-bilogorske županije, ali i različite običaje, tehnike tkanja, tradiciju sajmovanja i usmenu predaju. Istovremeno je potrebno ova kulturna dobra bolje znanstveno istražiti te ih promovirati i prezentirati javnosti, kako bi se i ovaj dio kulturne baštine mogao ponuditi budućim posjetiteljima Bjelovarsko-bilogorske županije jer predstavlja mogućnost izrazite turističke ponude.

Ključne riječi: Nematerijalna kulturna baština, kulturni identitet, Bjelovarsko-bilogorska županija, multikulturalnost, zaštita, turistička ponuda

ABSTRACT

Intangible cultural heritage are important cultural goods relating to life, work and creativity of the population, or rather people themselves. Therefore, it is clear that intangible cultural goods are an important element of the locals' cultural identity in a certain town, community, area or country. By adopting the UNESCO Convention for the Safe guarding of the Intangible Cultural Heritage and its ratification by the Republic of Croatia, we've created the prerequisites for its protection. With further laws and legal frames we establish actions and different ways on how to do it. The Bjelovar-Bilogora County today is a multi-cultural area where different nationalities and subethnic groups co-exist and have "generated" a large number of intangible cultural goods. A number of them have been listed in the Register of cultural goods, but at the same time many of whom were recognized have remained unvalued and unprotected. It is thereby extremely important to protect the folklore in the Bjelovar-Bilogora County but also various customs, knitting techniques, traditional fairs and oral traditions and expressions. At the same time, more scientific research on these cultural goods is necessary, as well as promoting them and presenting them to the public so that this part of cultural heritage could be offered to future visitors of the Bjelovar-Bilogora County since they represent the possibility of a distinct tourist offer.

Keywords: Intangible cultural heritage, cultural identity, Bjelovar-Bilogora County, multiculturalism, protection, tourist offer

Pregledala: Nikolina Pajalić, mag. paed. et mag. educ. philol. angl.